

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Johanna Kleimola-Tapio

Takkiset, Sirkkeli, Vuokko ja moni muu

Henkilönnimet Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase*-romaanissa

Nykysuomen pro gradu -tutkielma

Vaasa 2013

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet	6
1.2 Aineisto	7
1.3 Menetelmät	7
2 KIRJALLISUUSNIMISTÖN TUTKIMUS, SOSIOLINGVISTIikka JA KIRJALLINEN TYYLI	10
2.1 Henkilönnimet ja kirjallisuuden nimet nimistö tutkimuksen kohteena	10
2.2 Sosiolingvistinen tutkimusnäkökulma	13
2.3 Kirjallisen tyylin tutkimus	15
3 HENKILÖNNIMET JA NIMISYSTEEMIT	18
3.1 Henkilönnimet suomalaisessa nimisysteemissä	18
3.1.1 Viralliset etunimet	19
3.1.2 Viralliset sukunimet	22
3.1.3 Epäviralliset lisänimet	23
3.1.4 Kollektiiviset henkilönnimet	24
3.2 Kaunokirjallisuuden nimet ja nimisysteemit	25
4 HÄRÄNTAPPOASEEN HENKILÖNNIMISYSTEEMI	27
4.1 Viralliset henkilönnimet	28
4.1.1 Viralliset etunimet	28
4.1.2 Viralliset sukunimet	34
4.2 Epäviralliset lisänimet	36
4.2.1 Hypokoristiset lisänimet	36
4.2.2 Pejoratiiviset lisänimet	38
4.2.3 Hellittelynimet	43
4.2.4 Deskriptiiviset lisänimet	45

4.3 Kollektiiviset henkilönnimet	49
5 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT	53
LÄHTEET	58
LIITTEET	
Liite 1. <i>Häräntappoaseen</i> henkilönnimet	63
Liite 2. Kyselyn vastaukset	65
KUVIOT	
Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden henkilöiden taustatiedot	9
Kuvio 2. Mielikuvan muodostuminen	16
Kuvio 3. <i>Häräntappoaseen</i> henkilönnimisysteemi	27
TAULUKOT	
Taulukko 1. Etunimitilasto: <i>Mika</i>	21
Taulukko 2. <i>Häräntappoaseen</i> viralliset etunimet	29
Taulukko 3. Etunimitilasto: <i>Alpo</i>	30
Taulukko 4. Etunimitilasto: <i>Kerttu</i>	31
Taulukko 5. <i>Häräntappoaseen</i> viralliset sukunimet	34

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta****Tekijä:**

Johanna Kleimola-Tapio

Pro gradu -tutkielma:Takkiset, Sirkkeli, Vuokko ja moni muu. Henkilönnimet
Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase*-romaanissa**Tutkinto:**

Filosofian maisteri

Oppiaine:

Nykysuomi

Valmistumisvuosi:

2013

Työn ohjaaja:

Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkielman tutkimuskohteena ovat Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase*-romaanissa esiintyvät henkilönnimet. Tutkimuksessa selvitetään, näkyvätkö Härkösen kirjalliselle tyylille ominaiset realismisuus ja humoristisuus teoksen henkilönnimistössä, sekä ilmeneekö henkilönnimissä ja niiden käytössä kirjan muuta kerrontaa tukevia piirteitä. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten teoksen henkilönnimisysteemi suhteutuu aitoon suomalaiseen henkilönnimisysteemiin virallisten nimien osalta, vaikuttavatko henkilöhahmojen asenne ja sosiaaliset taustamuuttujat sekä käyttötilanne epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten nimien valintoihin, ja onko teoksen epävirallisissa lisänimissä ja kollektiivisissa nimissä humoristista mielikuvaa herättäviä piirteitä.

Kirjan viralliset henkilönnimet tukevat *Häräntappoaseelle* ja Härkösen kirjalliselle tyylille ominaista realismisuuden tuntua osana teoskokonaisuutta. Suurin osa teoksen virallisista nimistä kuuluu suomalaiseen henkilönnimisysteemiin, ja nimet ovat rakenteeltaan sekä äänneasultaan samantyyppisiä kuin Suomessa käytössä olevat nimet.

Epävirallisissa lisänimissä ja kollektiivisissa nimissä on piirteitä, jotka korostavat esimerkiksi henkilöhahmojen ominaisuuksia, ja nimien käytössä ilmenee kirjan muuta kerrontaa, kuten rakkauden teemaa, tukevia seikkoja. Keskeisimmät tekijät epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten nimien valintojen taustalla ovat nimenkäyttäjän yksilöllinen asennoituminen viittauksen kohteeseen, sekä se, millaisessa tilanteessa nimeä käytetään. Nimivalintojen taustalla voidaan nähdä myös sosiaalisten taustamuuttujien vaikutusta.

Epävirallisissa lisänimissä ja kollektiivisissa nimissä on huumoria, joka perustuu valittujen henkilönnimien ja kulttuurissamme olemassa olevien yleisten mielteiden välisiin ristiriitoihin sekä valittujen henkilönnimien ja nimettyjen ominaisuuksien väliseen kontrastiin. Humoristisen mielikuvan selvittämiseksi toteutetun tutkimuskyselyn vastaukset osoittavat, että teoksessa on selkeästi humoristiseksi koettuja epävirallisia lisänimiä.

AVAINSANAT: nimistöntutkimus, sosiolingvistiikka, tyylintutkimus, nuortenkirjallisuus, henkilönnimet, mielikuvat, autenttisuus, huumori

1 JOHDANTO

Häräntappoase on vuonna 1984 julkaistu nuortenromaani, jonka Anna-Leena Härkönen kirjoitti ollessaan vasta 17-vuotias. Teoksessa kuvataan yhden kesän tapahtumia Torvenkylässä, minne 16-vuotias Alpo Korva eli Allu joutuu kesätöihin Takkisten perheen maatilalle, vastentahtoisesti äitinsä määräyksestä. Torvenkylässä Allu tutustuu paikallisiin maaseudun ihmisiin ja heidän elintapoihinsa, jotka poikkeavat kaupunkilaiselämään tottuneen pojan elintavoista suuresti. Teoksen keskeisenä teemana on Allun ja hänen torvenkyläläisen ihastuksensa, Kertun, välinen rakkaus, johon liittyy olennaisesti myös seksuaalisen heräämisen aihe. (Kantola 2010: 48.) Allun ja Kertun lisäksi muita kirjassa usein esiintyviä ja keskeisiä henkilöitä ovat Lahja ja Svante Takkinen, Takkisten toinen renkipoika Pasi Rutanen ja Torvenkylän nuorisoon kuuluvat Toke, Ripe ja Vuokko.

Pekka Tarkka (1994: 60, 63) nosti *Häräntappoaseen* ensimmäiseksi suomalaiseksi nuortenromaaniksi, joka ”selvästi ylittää murrosikäisten kirjelaatikkotason”. Tarkan mukaan teos onkin ”hämmästyttävän kirjallisen lahjakkuuden näyte”, jossa nuorison käyttämä puhekieli on todenmukaista ja luontevaa. Teoksen saama erinomainen vastaanotto oli Härköselä suuri yllätys.

Kun Helsingin Sanomien Pekka Tarkka kehui kirjani maasta taivaaseen, olin ällistynyt. Alkoi mieleton julkisuusrumba. Kirja myi, ja siitä alettiin pian tehdä näyttämösovituksia. Minulle annettiin Erkon palkinto. TV Kakkonen teki siitä viisiosaisen sarjan, joka oli mielestäni hyvin onnistunut. Minulle on ollut yllätys, että kirja on yleisön mielestä kestänyt niin hyvin aikaa. Sitä luetaan edelleen kouluissa ja näytellään teattereissa. (Härkönen 2012: 172.)

Janna Kantola (2010: 47–49) pitää Härkösen kirjailijantyön kestävimpanä elementtinä huumoria, joka perustuu tietynlaiseen asioiden kärjistyneeseen käsittelytapaan. Kantolan mukaan Härkösellä on kyky huomata naurettavuus sekä ihmisten ulkoisessa olemuksessa että näiden käyttäytymisessä ja tunnetiloissa, mikä nuorten maailman kuvauksessa on vain eduksi.

Härkösen *Häräntappoase*-romaanissa käyttämä kieli on värikästä, mikä tekee siitä kielentutkijoille mielenkiintoisen tarkastelun kohteen. *Häräntappoaseesta* on tehty joitain pro gradu -tutkielmia (esim. Pylväs 1996; Suurkukka 1998; Taavo 2011) ja Härkösen tuotanto on ollut tutkimuskohteena myös Markku Soikkelin (1998) sekä Iiris Kuusisen (2008) väitöskirjoissa.

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Tämän tutkimuksen kohteena ovat Anna-Leena Härkösen *Häräntappoase*-romaanissa esiintyvät henkilöihahmoin viittaavat erisnimet. Kun tarkastelun kohteena ovat kirjallisuudessa esiintyvät nimet, luetaan tutkimus nimistöntutkimuksen alaan kuuluvaksi kirjallisuusunimistön tutkimukseksi. Lähestyn tässä työssä tutkimuskohdetta sosiolingvistikseen näkökulmasta käsin, mikä tarkoittaa sitä, että tarkastelen teoksessa esiintyviä henkilönnimiä suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen.

Tavoitteenani on tutkia, näkyvätkö Anna-Leena Härkösen kirjalliselle tyylille ominaiset realismi ja humoristisuus *Häräntappoaseen* henkilönnimistössä, sekä ilmeneekö henkilönnimissä ja niiden käytössä kirjan muuta kerrontaa tukevia piirteitä. Nämä tavoitteet pyrin saavuttamaan vastaamalla seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten aitoa romaanin virallinen henkilönnimistö on romaanissa kuvattuun ajankohtaan nähden, ja millainen merkitys näillä nimillä on realistisen mielikuvan synnyssä?
2. Vaikuttavatko henkilöihahmojen asenne ja sosiaaliset taustamuuttujat sekä käyttötilanne epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten nimien valintoihin?
3. Onko teoksen epävirallisissa lisänimissä ja kollektiivisissa nimissä humoristisia mielikuvia herättäviä piirteitä, ja millaisia nämä mahdollisesti löytyvät piirteet ovat?

1.2 Aineisto

Tutkimuksen aineistossa on 164 henkilön nimeä (ks. liite 1). Tulkitsen henkilöiden nimi-
viittaukset erisnimiksi sillä perusteella, että ne alkavat isolla alkukirjaimella. Aineiston
nimien määrittelyminen erisnimeksi on kuitenkin tulkinnanvaraista, sillä isoa alku-
kirjainta voidaan käyttää tekstissä myös tyyli- tai korostuskeinona. Lisäksi määrittelyssä
tulkinnanvaraisuutta aiheuttaa se, että osa henkilönnimiviittauksista sijaitsee virkkeen
alussa, jolloin ne alkavat aina isolla alkukirjaimella.

Aineistossa ovat mukana myös genetiivimuotoisesta erisnimestä ja substantiivista
koostuvat nimet (esim. *Torvenkylän seksipommi*), henkilönnimen sisältämät ketjusanat
(esim. *Tauno-super-harava-mies*), nimikemääritteen ja erisnimen muodostamat nimet
(esim. *mrs. Nyyssölä*) sekä yhdyssanat, joissa määriteosana on henkilönnimi, joka
modifioi jälkiosaa (esim. *Fanni-täti*). Romaanissa on useita Allun ajatuksissa ja unissa
esiintyviä henkilönnimiä, joista otan tarkasteluun ne, jotka kuuluvat kirjassa esiintyville
henkilöhahmoille.

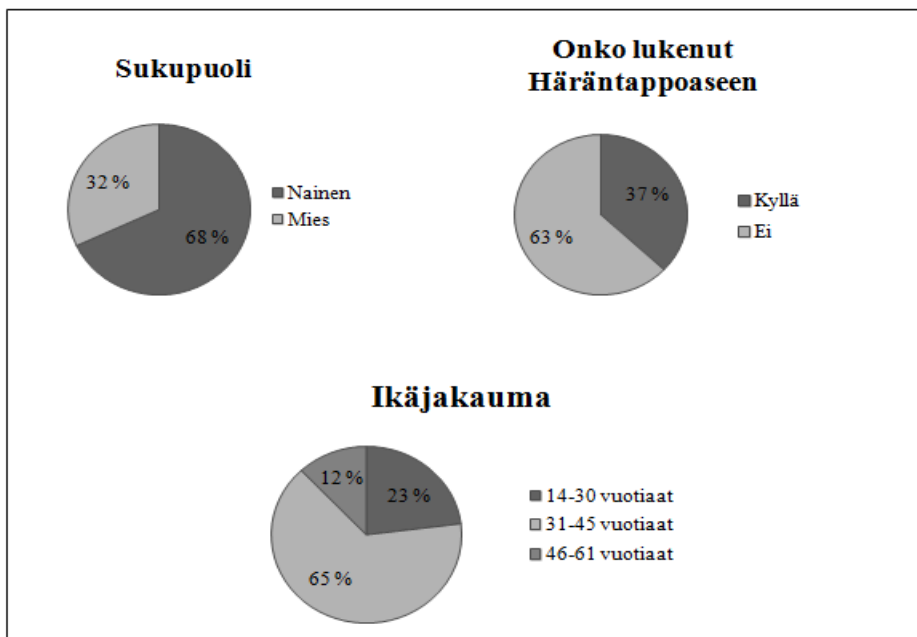
1.3 Menetelmät

Muodostan *Häräntappoaseen* henkilönnimistöä kuvaavan nimisysteemin, missä käytän
apuna Terhi Ainialan, Minna Saarelman ja Paula Sjöblomin (2008: 169–176)
esittelemää suomalaisen henkilönnimisysteemin kuvaukseen soveltuvaa luokittelu-
mallia. Jaan tämän mallin mukaisesti nimet yksilöihin viittaaviin virallisiin etu- ja
sukunimiin ja epävirallisiin lisänimiin sekä perheenjäsenten tai muiden henkilö-
hahmojen muodostamiin ryhmiin viittaaviin kollektiivisiin henkilönnimiin. Aineiston
epäviralliset lisänimet jakaantuvat edelleen hypokoristisiin lisänimiin, pejoratiivisiin
lisänimiin, hellittelynimiin ja deskriptiivisiin lisänimiin. Epävirallisten nimien luokit-
telun voisi tehdä toisinkin, sillä näissä nimissä on monia erilaisia piirteitä, joiden
mukaan ne kuuluisivat useampaan luokkaan. Teen jaon sen perusteella, mikä tulkintani
mukaan pääasiallinen peruste nimivalinnalle on ollut.

Realistisen mielikuvan ilmenemistä tutkin vertaamalla kirjan henkilöhahmojen virallisia etu- ja sukunimiä suhteessa aitoon suomalaiseen henkilönnimisysteemiin kuuluvien virallisten nimien piirteisiin ja lukumääriin. Tutkielmaan sisältyvien virallisten nimien nimenkantajien lukumäärät olen selkeyden vuoksi pyöristänyt lähimpään kymmeneen. Etunimien yleisyyttä tutkin Eero Kiviniemen (1982; 1993; 2006) etunimitutkimuksista ja Väestörekisterikeskuksen ylläpitämästä Nimipalvelusta (2012) kokoamieni tietojen perusteella. Tarkastelen, ovatko kirjan henkilöhahmot nimetty ajalleen tyypillisillä etunimillä vertaamalla niitä kunkin henkilöhahmon syntymäajankohdalla kyseisen nimen Suomessa saaneiden henkilöiden lukumääriin. Aineiston virallisten sukunimien tiedoista suurin osa on esitelty Pirjo Mikkosen ja Sirkka Paikkalan (1997) *Sukunimet*-teoksessa, jonka tiedot on poimittu Väestörekisterikeskuksen vuoden 1985 luetteloista. Mikkosen ja Paikkalan teoksesta puuttuvia sukunimiä etsin Nimipalvelusta. Nimipalvelun sukunimitiedot eivät sisällä lukumääriä vuosikymmenittäin, mutta koska sukunimien yleisyydessä ei tapahdu kovin nopeita muutoksia, ovat tiedot vertailukelpoisia. *Häräntappoaseen* tapahtumat sijoittuvat 1980-luvun alkupuolelle, joten käytän vertailussa pääsääntöisesti sellaista tietoa, joka perustuu saman ajankohdan tietoihin suomalaisesta nimisysteemistä.

Epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten henkilönnimien yleisyydestä ei ole olemassa kattavia tilastoja, joten näiden nimien lukumäärällinen vertailu suomalaiseen henkilönnimisysteemiin kuuluviin nimiin ei ole mahdollista. Epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten henkilönnimien tarkastelussa keskityn kuvaamaan näiden nimien piirteitä, ja pohdin mitkä taustatekijät ovat olleet vaikuttamassa kyseisten nimien valintaan. Nimi-valintojen taustalla olevien tekijöiden tarkastelussa otan huomioon nimenkäyttäjän asennoitumisen viittauksen kohteeseen tilanteittain sekä sosiaalisten taustamuuttujien eli nimenkäyttäjän ja nimiviittauksen kohteen sukupuolen, iän ja sosiaaliryhmän vaikutuksen nimivalintoihin. Tässä tarkastelussa tulkintani perustuvat enimmäkseen kirjan kerrontaan. Epävirallisista ja kollektiivista nimistä nousevien mielikuvien tulkintojen yhteydessä esittelen lisäksi nimien sisältämien osien yleiskielisiä sanakirjamerkityksiä, jotka olen poiminut Gummeruksen Uudesta suomen kielen sanakirjasta (GU) ja Kielitoimiston sanakirjasta (KS).

Yksi tekijä Härkösen nimivalintojen taustalla lienee humoristisen mielikuvan luominen. Huumorin kokeminen on luonnollisesti hyvin subjektiivista, mutta humoristisen mielikuvan syntymistä voidaan selittää *inkongruenssiteorian* valossa. Morrealin (1987: 130) mukaan tämän teorian perusajatuksena on, että humoristinen mielikuva syntyy, kun havaitsemme kielellisissä ilmauksissa samanaikaisesti *inkongruentteja* eli toisiinsa sopimattomia osatekijöitä. Kirjan nimistä nousevan humoristisen mielikuvan arviointia varten olen lisäksi toteuttanut internetissä kyselyn. Kyselyyn vastasi 57 henkilöä, joista naisia on 39 ja miehiä 18. Vastaajat ovat iältään 14–61 -vuotiaita, ja heistä *Häräntappoaseen* on lukenut 21 henkilöä. (ks. kuvio 1.) Kyselyssä vastaajat arvioivat, ovatko henkilöhahmojen epäviralliset lisänimet humoristisia vai eivät. Vastausten perusteella käsittelem ja analysoin niitä nimiä, joiden humoristisuudesta sain kyselyssä selkeän mielipiteen. Humoristisiksi ja ei-humoristisiksi nimiksi tulkitsen ne nimet, joiden humoristisuudesta vähintään 65 % vastaajista on samaa mieltä. (ks. liite 2.)

Kuvio 1. Kyselyyn vastanneiden henkilöiden taustatiedot

2 KIRJALLISUUSNIMISTÖN TUTKIMUS, SOSIOLINGVISTIikka JA KIRJALLINEN TYYLI

2.1 Henkilönnimet ja kirjallisuuden nimet nimistö tutkimuksen kohteena

Nimistö tutkimuksen eli onomastiikan kohteena ovat aina erisnimet eli proprii. Yleisnimistä eli appellatiiveista taas käytetään käsitettä nimitys. Nimen määrittelemisen erisnimeksi tai yleisnimeksi ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteistä. Willy van Langendonckin (1997: 37) mukaan erisnimen ja yleisnimen välisistä eroista onkin keskusteltu pitkään muun muassa kielifilosofien, nimistö tutkijoiden ja kielitieteilijöiden kesken, ja kannat vaihtelevat eri näkökulmien ja viitekehysten välillä. Väljemmissä mielipiteissä erisnimen ja yleisnimen välillä ei katsota olevan mitään oleellista eroa, tai että niiden välillä on ainoastaan asteittainen ero.

Ainiala ym. (2008: 12) pitävät erisnimen ja yleisnimen erona sitä, että erisnimillä viitataan yksilöityyn henkilöön, olioön, asiaan tai esineeseen, ja yleisnimellä viitataan henkilöihin, olioihin, asioihin tai esineisiin lajinsa edustajina. Myös Kielitoimiston sanakirjassa erisnimen määritellään tarkoittavan substantiivia, ”joka ilmaisee jnk tarkoitteen yksilöllisen nimityksen ja näin erottaa tarkoitteen muista samankaltaisista”. Esimerkkeinä erisnimistä mainitaan muun muassa henkilön etu- ja sukunimet sekä paikannimet. (KS s.v. *erisnimi*.) Yleisnimiksi taas määritellään substantiivit, joilla ilmaistaan tarkoitejoukon nimityksiä, jolloin nämä toimivat yleiskäsitteinä (KS s.v. *yleisnimi*).

Yleisnimet saattavat erisnimistyä tai olla käytöltään erisnimen kaltaisia. Nimien tapaan yksilöivästi voidaan käyttää muun muassa hellittelynimiä kuten *kulta* ja *muru* sekä perhesuhdetta ilmaisevia sanoja kuten *äiti*, *isä*, *mummo* tai *ukki*, jolloin tarkoitteet ovat kullekin puhujalle yksilöllisiä. Sukulaisnimitykset ovat siinäkin suhteessa erisnimen kaltaisia, että on sopimuksenvaraista, mitä nimityksiä käytetään vaikkapa vanhemmista ja isovanhemmista. (ISK § 597.) Äitiä voidaan kutsua esimerkiksi *mamiksi* tai *mutsiksi* ja isää *isiksi* tai *faijaksi*. Sjöblom (2006: 53) onkin todennut, että sanan erisniminen tai yleisniminen luonne selviää vasta käyttötilanteesta.

Sjöblomin (2006: 32) mukaan suomalaisessa nimistöntutkimuksessa on perinteisesti keskitytty erityisesti paikannimiin ja henkilönnimiin. Paikannimien ja henkilönnimien lisäksi muita keskeisiä tutkimuskohteita ovat olleet kaupalliset nimet, eläinten nimet sekä kirjallisuudessa esiintyvät kuvitteelliset henkilön- ja paikannimet. Ainiala ja Pitkänen (2002: 231, 236) ovat todenneet, että paikannimiin kohdistuvassa nimistöntutkimuksessa ollaan enenevässä määrin siirtymässä sanojen alkuperään keskittyvästä etymologisesta tutkimuksesta *sosio-onomastiseen* tutkimusotteeseen. Tutkimusta voidaan kutsua sosio-onomastiikaksi silloin, kun nimistöä lähestytään sosiolingvistikseen näkökulmasta käsin, jolloin tutkitaan ennen kaikkea nimien käyttöä ja vaihtelua sosiaalisessa todellisuudessa (Ainiala ym. 2008: 75).

Henkilönnimistön tutkimuksessa sosiolingvistinen näkökulma on tullut Suomessa voimakkaammin esiin 1980-luvulta lähtien. Aiemmassa sosio-onomastisessa henkilönnimitutkimuksessa on selvitelty muun muassa etunimien valintaa ja suosionvaihtelua sekä kulloisenakin ajanjaksona käytössä ollutta etunimistöä. Myös erilaiset puhuttelu- ja lisänimet ovat olleet useiden pro gradu -tutkielmien kohteina. (Ainiala ym. 2008: 77.) Nimen valintaperusteita ja nimen suosionvaihtelua on tutkinut muun muassa Eero Kiviniemi. Kiviniemi (1982: 60) on huomannut, että jos esimerkiksi etunimistössä tapahtuneista muutoksista halutaan saada tarkka kuva, on etunimistöä tarkasteltava hyvin laajaa yhteiskunnallista taustaa vasten sosio-onomastisesta näkökulmasta. Kiviniemi (2006: 10) tosin on pohtinut, onko esimerkiksi nimenvallinnan ja siinä tapahtuneiden muutosten tutkimus kuitenkin enemmän kulttuurisosiologiaa kuin sosiolingvistiikkaa tai sosio-onomastiikkaa.

Sosio-onomastisen henkilönnimitutkimuksen lisäksi myös kirjallisuuden nimistöä on lähestytty sosiolingvistikseen näkökulmasta käsin. Kiviniemi (2009: 100–114) on *Seitsemän veljestä* -romaanin henkilönnimiin ja nimityksiin kohdistuvassa tutkimuksessaan selvittänyt muun muassa sitä, miten aitoa romaanin henkilönnimistö on romaanissa kuvattuun ajankohtaan nähden. Lisäksi Kiviniemi on tarkastellut, onko Aleksis Kivi halunnut korostaa henkilöhahmojensa ominaisuuksia liittämällä näiden nimiin ja nimityksiin joitakin yleisiä mielteitä, ja missä määrin veljesten nimet henkilöesikuviansa kautta ovat myöhemmin vaikuttaneet suomalaisten nimenvallintaan.

Myös Saara Tikkanen lisensiaatintyössä tutkimusnäkökulma on sosiolingvistinen. Tikkanen (2008) on tutkinut suomalaisissa tyttökirjoissa esiintyviä henkilönnimiä ja nimityksiä ja selvittänyt, miten henkilönnimet ja nimitykset hahmottavat henkilöihahmon paikkaa teoksen kuvitteellisen maailman yhteiskunnassa ja sen eri yhteisöissä. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että tarkasteltujen tyttökirjojen nimet ja nimitykset noudattavat kunkin teoksen ilmestymis- tai tapahtuma-ajan reaali maailman käytänteitä. Tikkanen on kuitenkin havainnut, että vaikka teosten nimillä on yhteyksiä reaali maailman nimitykseen, on teosten nimenkäytössä piirteitä, jotka ovat tyypillisiä nimenomaan kaunokirjallisuudelle. Reaali maailman ja kaunokirjallisuuden piirteiden erot liittyvät siihen, että teoksissa on olemassa kertoja, jolla saattaa olla hyvinkin vahva rooli siinä, millainen kuva kirjan henkilöihahmosta muodostuu. (Tikkanen 2008: 125.)

Kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa on pitkän aikaa kiinnitetty huomiota eri kirjailijoiden romaaneissa, novelleissa ja runoissa esiintyviin henkilönnimiin, mutta systemaattista nimityksiin ja nimityksysteemeihin keskittyvää tutkimusta sen sijaan on tehty vain vähäisessä määrin. Kiinnostus alaa kohtaan on kuitenkin sekä ulkomailla että Suomessa koko ajan lisääntynyt. (Ainiala ym. 2008: 332.) Kiinnostuksen lisääntyminen näkyy muun muassa pro gradu -tutkielmien määrän kasvussa. Esimerkiksi Lotta Korpimäki (2010) on pro gradu -tutkielmassaan tutkinut *Heinähattu ja Vilttitossu* -kirjasarjan henkilönnimien rakennetta ja sitä, millaisia tehtäviä nimillä kirjan tekstissä on. Mikko Mentula (2006) puolestaan on tarkastellut *Taru sormusten herrasta* -fantasia-romaanin erisnimien muodostusta, merkitystä sekä funktioita.

Suomessa kirjallisuusnimityksen tutkimuksen alalta on valmistunut tähän mennessä yksi väitöskirja (Bertills 2003a), jossa on tarkasteltu lastenkirjallisuuden henkilönnimiä sekä onomastisesta että semanttisesta näkökulmasta. Väitöskirjatutkimuksessaan Yvonne Bertills on huomannut, että ainakin lastenkirjallisuuden nimien tarkastelussa on hyvä käyttää erilaisia tutkimustapoja kuin tutkittaessa reaali maailman henkilöiden nimiä, sillä kirjallisten nimien kriteerit ovat erilaisia kuin yleiset henkilönnimikriteerit. Pelkkä kielellinen tutkimusnäkökulma ei riitä tuomaan esiin kaikkia kirjallisten nimien ulottuvuuksia, vaan tutkimuksessa kannattaa huomioida myös onomastiset, kulttuurilliset ja kirjalliset näkökulmat. (Bertills 2003b: 394–395.)

2.2 Sosiolingvistinen tutkimusnäkökulma

Sosiolingvistinen näkökulma kielentutkimuksessa tarkoittaa sitä, että kun kieltä ja kielenkäyttöä tarkastellaan, otetaan huomioon sosiaalinen konteksti, jossa kielenkäyttäjät elävät (Nuolijärvi 1988: 73). Sekä sosiolingvistiikassa että sosio-onomastiikassa keskeinen käsite on *variaatio* (Ainiala & Pitkänen 2002: 237) eli kielellinen vaihtelu, joka voi ilmetä esimerkiksi siten, että eri tilanteissa käytetään erilaista kieltä. Eero Voutilaisen (2012a: 70, 73) mukaan erityisesti sosiolingvistiikassa ja lingvistiisessä tekstintutkimuksessa huomioidaan kielen tilanteinen vaihtelu, ja sosiolingvistiisessä kielenkäytön tutkimuksessa painotetaan usein tilanteessa toimivan yksilön tai yhteisön näkökulmaa.

Variaation tutkimuksessa voidaan keskittyä yhteisössä esiintyvän kielen sosiaalisen variaation tutkimiseen tai eri tilanteissa käytettävän stilistisen variaation analysointiin. Stilistisen variaation tutkimus on useimmiten yksilökeskeistä, ja silloin selvitetään sitä, millä tavoin sama puhuja käyttää kieltä eri tilanteissa. (Nuolijärvi 1988: 73.) Kun kielen vaihtelun nähdään riippuvan erilaisista taustatekijöistä, kuten kielenkäyttäjän sosiaaliryhmästä, ammatista, iästä tai sukupuolesta, puhutaan sosiaalisesta vaihtelusta. Voidaan sanoa, että sosiaaliset taustatekijät antavat kielenkäyttäjälle peruskielen, joka toteutuu erilaisina stilistisinä variantteina. (Nyholm 1982: 115.)

Sosiaalisista taustamuuttujista ikää on pidetty merkittävimpänä, sillä se näyttää selittävän parhaiten ainakin ryhmien välisiä eroja. Suomessa ikäryhmien väliset erot ilmevät muun muassa siten, että vanhempien ihmisten kieli on murteellisempaa, kun taas nuoret suosivat yleisiä puhekielen piirteitä. Vaikka ikäryhmät eroavatkin toisistaan, yksilöiden kielenkäyttöä tarkasteltaessa ikä ei välttämättä nouse merkittävimmäksi tekijäksi. Sukupuolierot kielen käytössä ovat Suomessa lähes poikkeuksetta pieniä, ja yleisesti ottaen suurin osa kielellisten sukupuolierojen selityksistä kytkeytyy jollain tavoin miesten ja naisten erilaiseen asemaan sekä eriytyneisiin rooleihin yhteiskunnassa. (Lappalainen 2004: 35–38.)

Sosiolingvistiksessä tutkimuksessa pyritään mahdollisuuksien mukaan etsimään kielenkäytön ja yhteiskunnallisen todellisuuden välisiä syy-yhteyksiä ja etsimään niitä syitä, jotka piilevät kielen vaihtelun ja muuttumisen takana. Kun tutkimuskohteeksi otetaan se, miten sosiaalinen rakenne vaikuttaa ihmisten puhetapaan, tai millä lailla sosiaaliset muuttujat ovat vastaavuussuhteessa kielen varieteettien kanssa, kutsutaan tutkimusta mikrososiolingvistiikaksi. (Nuolijärvi 2000: 14–15.) Mikrotason sosiolingvistiikassa keskustelutapahtuma on aina sosiaalisten muuttujien ja kielen vaihtelujen välittäjänä (Hämäläinen 1982: 133).

Henkilönnimien muunnelmilla voidaan ilmaista suomen kielessä myös sosiaalisia suhteita. Sosiaalisen suhteen helpoimmin havaittavia merkintöjä ovat puhuttelut, jotka osoittavat kohteelle jonkin aseman sosiaalisessa järjestyksessä tai asettavat hänet johonkin rooliin. (Hämäläinen 1982: 157–158.) Puhujan ja puhuteltavan kielellisiin valintoihin vaikuttavat muun muassa yhteisöllinen asema, tilanteen luonne ja keskustelun sävy (Hakulinen 1989: 195). Puhutellessaan vanhempiaan *äidiksi* ja *isäksi* lapsi luo aivan toisenlaista asetelmaa kuin jos käyttäisi puhuttelussa vanhempiensa virallisia etunimiä. Nimen muunnelmia käytetäänkin suhtautumisen merkintöinä sekä puhuttelussa että jostakusta puhuttaessa. Koska keskusteluissa on yleensä tilanteen perusteella selvää, ketä nimellä tarkoitetaan, ovat henkilönnimet vapaita muuntumaan. (Hämäläinen 1982: 157–158.) Eri tilanteissa samaan henkilöön voidaan viitata vaikkapa nimillä *Kerttu*, *Kerttu Hurme*, *Kepa*, *Kerttu-rakas* tai *Keijukainen* (esimerkit aineistosta). Heikki Paunosen (1990: 221) mukaan ihmisten puhekieleen vaikuttaa heidän taustansa, mutta jokainen puhuu eri tavoin erilaisissa tilanteissa. Jokainen puhetilanne on ainutkertainen, ja siltä edellytetään tietyyntyyppistä kielenkäyttöä.

Kielen muuntelu antaa tietoa siitä, kuka puhuja on, tai siitä, millainen tilanne on meneillään. Variointi on siis sekä identiteetti- että tilannesidonnaista. Kielen identiteettisidonnaisuus on perua toisaalta kielen alueellisesta vaihtelusta: käytetystä kielestä voi kuulua esimerkiksi se, mistä päin Suomea puhuja on kotoisin. Toisaalta yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus ja jakautuminen osakulttuureiksi ja erilaisiksi ryhmittymiksi on siirtänyt samoja rajoituksia kieleenkin: kielen piirteet ilmaisevat jäsenyyttä jossain ryhmässä. (Hämäläinen 1982: 158–159.)

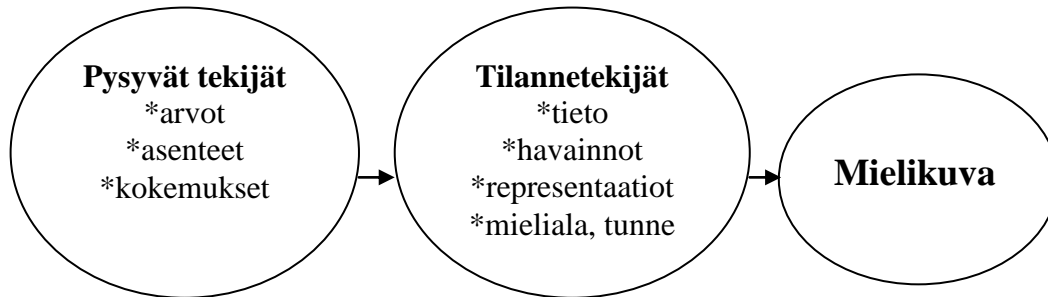
Lappalainen (2005: 150) on todennut, että tähänastinen puhujaryhmiin keskittynyt tutkimus ei välttämättä kerro paljonkaan yksilöiden puhetavoista. Lappalaisen mukaan yksilön puhetapaa ei myöskään voida ennustaa pelkästään sosiaalisten taustamuuttujien perusteella, koska puhutavan muotoutuminen on monen tekijän summa. Pirkko Nuolijärvi (2000: 24, 35) ajattelee, että ”sosiolingvistiikka voi tulla SOSIOLingvistiikaksi vain, jos se irtautuu sosiaalisen taustamuuttujan taakasta siinä määrin kuin se on mahdollista”. Suomessa ja muualla onkin pohdittu paljon sitä, että ehkä sosiolingvistin tehtävänä on vain kuvata ilmiöitä eikä selittää niitä.

2.3 Kirjallisen tyylin tutkimus

Kirjallisuuden kielen tutkimuksesta käytetään usein nimitystä *tyylintutkimus* tai *stilistiikka* (Kalliokoski: 2008: 35). Tyyliintutkimusta on pitkään sovellettu erityisesti kaunokirjallisiin teoksiin, ja siksi se onkin määritelty usein kielitieteelliseksi kirjallisuudentutkimukseksi. Tyyli on laajasti ottaen inhimilliseen käyttäytymiseen kuuluva ilmiö, jota voidaan tutkia monilla eri tieteenaloilla. Tyyliintutkimus jakautuu tieteenalojen sisällä edelleen erilaisiin alaryhmiin sen perusteella, millaisia tutkimusteorioita ja -menetelmiä kullakin alalla käytetään. (Voutilainen 2012b: 77–78.) Myös Sirpa Leppäsen (2000: 221) mukaan kirjallista tyyliä voi tarkastella useista eri näkökulmista, ja kirjallisen kielen, tekstien ja tyylin tutkimusta onkin tehty eri viitekehyksissä. Kielitieteellisessä tutkimuksessa kirjallisia tekstejä on analysoitu käyttäen kielentutkimuksen teorioita, käsitteitä ja menetelmiä, kun taas kirjallisuustieteen viitekehyksessä teoreettiset ja menetelmälliset ratkaisut on haettu omalta alalta. Leppänen varoittaaakin, että jos kirjallisen tyylin tutkimus rajataan jonkin yksittäisen tieteenalan osa-alueeksi, sen kenttä voi rajautua turhan kapeaksi.

Kaunokirjallinen teksti koostuu kielestä, joka muotoutuu kirjailijan tekemistä kielellisistä valinnoista. Nämä kielelliset valinnat ja valintojen tuloksena syntyneiden ilmausten tulkinta ovat lukijan lukukokemuksen pohjalla. Kielellisten valintojen avulla kirjoittajalla on mahdollisuus korostaa joitakin elementtejä ja ohjata näin lukijan tulkintoja. (Kalliokoski 2008: 36.) Lukijan tulkintoihin ja teoksesta nousevien erilaisten

mielikuvien syntyyn vaikuttavat lukijan aiemmat yksilölliset kokemukset ja yleiset käsitykset. Jyri Manninen (2004: 199) pitää mielikuvia yksilöllisinä tai yhteisöllisinä todellisuuden heijastumina, jotka ovat syntyneet erilaisten käsitysten, ajatusten, havaintojen ja uskomusten pohjalta (ks. kuvio 2).

Kuvio 2. Mielikuvan muodostuminen (Manninen 2004: 199)

Humoristisen mielikuvan herättäminen voi olla yhtenä kirjailijan keskeisenä tavoitteena, kun hän luo teostaan. Huumorin kokeminen on luonnollisesti hyvin subjektiivista, mutta humoristisen mielikuvan syntymistä voidaan selittää esimerkiksi John Morrealin (1987: 130) esittelemän inkongruenssiteorian avulla. Tämän teorian mukaan meitä naurattaa, kun havaitsemme asioissa tai tapahtumissa toisiinsa yhteensopimattomia ja ristiriitaisia tekijöitä. Tällöin huvittava mielikuva syntyy siitä, että asiat eivät sovi yhteen odotuksemme tai käsitystemme kanssa.

Esimerkiksi Yrjö Varpio (2007: 6) on Väinö Linnan tuotannossa ilmenevää huumoria tutkiessaan tehnyt huomioita siitä, että koomisuus ja humoristisuus näkyvät sellaisissa teosten tilanteissa, joissa Linna osoittaa yksityisen kokemuksen ja yleisen tiedon sekä yleisen mielikuvan ja reaalisen todellisuuden välisiä ristiriitaisuuksia. Niina Aho (2007: 123) on huomannut, että myös nuorille suunnatusta kirjallisuudesta löytyy huumoria ja ironiaa, joita tuodaan kerronnassa esiin muun muassa vitseissä, sanaleikeissä sekä henkilöhahmojen ironisoivissa tai kaksimielisissä ilmaisuissa. Shlomith Rimmon-Kenan (1999: 89) puolestaan on kirjallisuudessa esiintyvien nimien tarkastelussaan pannut

merkille, että sanan yhtäläistävä vaikutus toiseen sanaan voi korostaa nimen ja henkilöhahmon luonteenpiirteitten kontrastia, mistä seuraa usein ironinen vaikutelma.

Kielellisten ilmaisujen valintaan, käyttöön ja erilaisiin viittaustapoihin liittyvät keskeisesti henkilöiden väliset suhteet toisiinsa sekä ne asenteet, joita kielellisillä valinnoilla halutaan ilmaista. Jyrki Kalliokosken (2008: 47) mukaan puheen ja ajattelun esittämisen tavat ovat kielenkäyttäjän keinoja, joilla hän voi jäsentää kertomustaan, tehostaa perusteluitaan tai tuoda esiin tunteita puheessa ja kirjoituksessa. Saija Merken (2012: 200) mielipide on, että kielenkäytössä on aina mukana puhujan tai kirjoittajan tunteellinen asennoituminen, mutta ei ole helppoa tarkentaa niitä tekijöitä, joilla tunteet tehdään muille näkyviksi. Esimerkiksi konteksti vaikuttaa paljon siihen, millaisia tunteita esille voidaan tuoda, ja kuinka voimakkaasti niitä voidaan esittää. Vaikeutena on myös se, että tunteiden läsnäoloa on hankala todistaa, jos puhuja haluaa olla näyttämättä tunteellista asennoitumistaan. Matti Leiwo (1990: 162) on todennut, että kirjallisuuden kielessä peiteltympi suhtautuminen, asenteiden ilmaiseminen ja jopa harhaanjohtaminen on mahdollista esimerkiksi dialogeissa.

Kun tutkitaan kirjailijan tai yksittäisen teoksen tyyliä, perustuu tutkimus tekstin tarkkaan analyysiin. Analysoinnin pohjalla on aiempi tieto kielen rakenteesta, kielen vaihtelusta ja historiasta, merkityksestä ja kielellisten ilmausten tulkinnasta kontekstissaan. Kirjallisen tyylin tutkijalla on oltava tietoa myös kirjallisuudesta, kirjallisuuden lajeista ja lajien taustalla olevasta perinteestä, sillä kirjailijan kielelliset valinnat kytkeytyvät edeltävään ja samanaikaiseen kirjalliseen perinteeseen. (Kalliokoski 2008: 34–36.) Kalliokoski (2008: 47) pitää kielentutkijan tehtävänä toisaalta kielen yleisten säännönmukaisuuksien ja suuntauksien sekä kielellisten keinojen ilmenemismuotojen selvittämistä kokonaisuudessaan. Toisaalta taas suomen kielen tutkijan työalaan kuuluu myös kirjailijoiden teoksissaan käyttämän kielen tutkiminen, jolloin huomioon on otettava se, että teoksen kieli ja sen yksittäiset ilmaukset ovat osa teoskokonaisuutta. Kalliokoski kehottaakin kaunokirjallisuuden tarkastelussa huomioimaan sekä muun kirjallisen perinteen että kaikkien suomalaisten kielenkäytön monenlaisissa eri teksteissä ja kirjoituksissa sekä ihmisten puheessa.

3 HENKILÖNNIMET JA NIMISYSTEEMIT

Olemassaolomme yhtenä edellytyksenä on, että tiedämme niiden ihmisten, paikkojen, rakennusten ja esineitten nimet, jotka ympäröivät meitä päivittäin. Ilman nimiä toisten ihmisten puhuttelu ja keskustelu heidän kanssaan olisi vaikeaa. Nimet ja nimenkäyttö ovatkin keskeisiä välineitä oman itsemme ja toisten identifioimisessa sekä meitä ympäröivän maailman hahmottamisessa ja ymmärtämisessä. (Bertills 2003b: 393.)

Jokaisessa maailman kulttuurissa nimeä pidetään tärkeänä osana ihmisen identiteettiä, eikä sellaisia kulttuureja tunnetakaan, joissa ihmiset jätettäisiin yhteisöissä nimeämättä. Sen lisäksi, että yksilö erottuu nimellään muista yhteisön jäsenistä, nimi voi osoittaa myös esimerkiksi perheiden ja sukujen jäsenyyden. (Ainiala ym. 2008: 162–164.) Myös Kiviniemi (2006: 13) on todennut, että vaikka koko maailmaa ajatellen henkilönnimet ja henkilönnimisysteemit ovat monessa suhteessa erilaisia, kuuluu kaikkiin tunnettuihin kulttuureihin tapa, jonka mukaisesti lapsille annetaan jonkinlainen nimi heti tämän syntymän jälkeen. Paikkalan (2004: 51) mukaan kielelliset, alueelliset, historialliset ja sosiaaliset seikat vaikuttavat siihen, millaisia nimiä syntyy. Kulttuurisessa kontekstissa onkin useita tekijöitä, jotka vaikuttavat henkilönnimien valintaan. Suomessa näitä ovat muun muassa henkilön yhteiskuntaluokka, kielelliset mallit ja muodit sekä kielialue. Nimeäjiä ovat toisaalta yksilöt ja toisaalta yhteisöt, sillä käytännössä yhteisö vahvistaa yksilön luoman nimen.

3.1 Henkilönnimet suomalaisessa nimisysteemissä

Jokaisella yksilöllä on oltava etunimi ja mielellään sukunimi, jotta ihmiset voitaisiin erottaa toisistaan. Joskus eri henkilöillä voi olla sama etu- ja sukunimi, jolloin erottaminen on tehtävä lisänimien avulla. (Kotilainen 2008: 11.) Henkilönnimet ovat olennainen osa yhteisön kielenkäyttöä, ja ne muodostavat henkilönnimisysteemin, johon kuuluu useita eri alasysteemejä. Moderni suomalainen henkilönnimisysteemi voidaan jakaa kahteen pääluokkaan: *yksilöihin viittaaviin henkilönnimiin* ja *kollektiivisiin henkilönnimiin*. Ensimmäisen pääluokan muodostavat yksilöihin viittaavat *viralliset etu- ja*

sukunimet ja henkilöiden *epäviralliset lisänimet*. Virallisiksi etu- ja sukunimiksi määritellään kaikki ne ihmisten nimet, jotka ovat Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmään rekisteröityjä nimiä. Yksilöihin viittavilla epävirallisilla henkilönnimillä ja kollektiivisilla henkilönnimillä taas ei yhteiskunnassamme ole virallista asemaa. Kollektiivisiin nimiin lasketaan kuuluviksi muun muassa perheisiin kuuluvien jäsenten muodostamien kokonaisuuksien nimet sekä muiden ihmisistä koostuvien ryhmien nimet, jotka muodostuvat erilaisten tekijöiden perusteella. (Ainiala ym. 2008: 19, 162–163, 169–176.)

3.1.1 Viralliset etunimet

Kotilaisen (2008: 79) mukaan henkilön etunimi, erityisesti puhuttelunimeksi valittu, on perinteisesti ollut hänen päänimensä ja nimistä yksilöivin sekä henkilökohtaisin. Periaatteessa etunimen tarkoituksena on kautta aikojen ollut ilmentää henkilön ainutkertaisuutta, mutta samannimisyyden takia se ei ole riittänyt tähän tehtävään, vaan etunimeen on täytynyt liittää muitakin määritteitä.

Suomessa nimien valintaan vaikuttavat lain säädökset, joissa määritellään etunimen määräytymisperusteet. Suomen nimilain (32 a § 1 mom., 32 a § 2 mom., 32 b § 1 mom.) mukaan lapselle on syntymän jälkeen annettava vähintään yksi etunimi ja etunimiä saa enimmillään olla kolme. Esimerkiksi sellaista nimeä ei hyväksytä lapsen etunimeksi, josta ajatellaan olevan haittaa hänen myöhemmässä elämässään.

Suomessa oli 1980-luvulla käytössä noin 34 000 erilaista etunimeä. Näistä naisten nimiä oli noin 20 000 ja miesten noin 14 000. Kiviniemen mukaan tällaiset lukumäärät saattavat tuntua hyvinkin suurilta, koska intuitiivisen tietomme perusteella olisi helpompi uskoa, että erilaisia etunimiä olisi vain muutamia tuhansia. Tämä perustuu ensinnäkin siihen, että suurin osa nimistä on vain kerran tai muutaman kerran annettuja, ja nämä erilaiset etunimet ovat usein niin harvinaisia, että niitä ei satu vastaamme koskaan. Koko suomenkielisestä väestöstä jokin uniikki nimi on annettu vain noin neljälle henkilölle tuhannesta. (Kiviniemi 1982: 175–176; 1993: 10; 2006: 23.)

Samojen etunimien suosio muuttuu ajallisesti, ja eri sukupolvet saavat suurelta osin erilaisia etunimiä. Tärkeimpiä etunimien ajalliseen suosionvaihteluun vaikuttavia tekijöitä ovat 1) nimenannon ajankohta, 2) nimen yleisyys, 3) nimen tuttuus eli se, onko kyseessä perinteinen vai uusi nimi ja 4) nimen käyttö eli se, onko kyseenä oleva nimi käytössä yleisenä puhuttelunimenä, vai onko se tavallisemmin piilossa pysyvä jälkimmäinen etunimi. Erot piilossa pysyvien jälkimmäisten etunimien ja puhutteluissa yleisemmin käytössä olevien ensimmäisten etunimien suosionvaihtelussa ovat selkeitä. Jälkimmäisten etunimien suosiossa on huomattavissa aaltomaisia nousu- ja laskuvaiheita, mutta suosion aallot ovat hyvin pitkiä, eivätkä ne useinkaan ole niin jyrkkiä kuin ensimmäisten etunimien suosionvaihtelussa. Tämä johtuu siitä, että jälkimmäiset etunimet ovat paljon harvemmin käytössä ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Näin ollen ne eivät kulu käytössä, eivätkä niitä sävytä mielikuvat tutuista henkilöistä. (Kiviniemi 2006: 168–169, 182.)

Ensimmäiseksi etunimeksi annettujen nimien suosionvaihtelu on pitkällä aikavälillä tarkasteltuna hyvinkin selkeästi tunnistettavaa. Siihen kuuluu lähes aina suunnastaan poikkeamaton nousuvaihe ja sen päätyttyä yhtä järjestelmällinen lasku. (Kiviniemi 1982: 212.) Kun tarkastellaan esimerkiksi *Mika*-nimen ajallista suosionvaihtelua ja tämän nimen saaneiden henkilöiden lukumääriä vuosien 1900 ja 2009 välillä, voidaan nimen suosionvaihtelussa huomata selkeät nousu- ja laskuvaiheet (ks. taulukko 1, sivu 21). *Mika*-nimi oli 1900-luvun alkupuolella hyvin harvinainen etunimi. Vuosien 1900 ja 1939 välillä nimi annettiin vain muutamille kymmenille pojille, ja vuosina 1940–59 nimen sai 580 poikaa. *Mika*-nimi oli selkeästi suosituimmillaan ajanjaksolla 1960–1979, jolloin sen suosio nousi jyrkästi ja nimi annettiin 29 110 pojalle. *Mika* oli vuosina 1967–1973 Suomen suosituin poikien nimi, ja tuolloin jopa 7 poikaa sadasta sai tämän nimen (Kiviniemi 2006: 24, 30–31). Nimen suosiossa näkyy johdonmukainen laskuvaihe vuosien 1980 ja 1999 välillä, jolloin nimen saaneiden lukumäärä oli lähes 20 000 pienempi verrattuna vuosiin 1960–79. Vaikka taulukon 1 viimeinen tarkasteluajanjakso (2000–2009) kattaa muihin jaksoihin verrattuna ajallisesti vain puolet, voidaan nimen suosion nähdä olevan edelleen laskussa, sillä näiden kymmenen vuoden aikana nimi on annettu enää 750 lapselle.

Taulukko 1. Etunimitilasto: *Mika* (Nimipalvelu 2012)

nimettyjen syntymävuodet	nimettyjen lukumäärät
1900–19	10
1920–39	30
1940–59	580
1960–79	29 110
1980–99	9 180
2000–09	750

Ensimmäiset ja jälkimmäiset etunimet eroavat toisistaan myös laadullisesti. Ensimmäiset etunimet ovat yleensä kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia, kun taas jälkimmäiset etunimet ovat yleensä kolmi- tai nelitavuisia tai kaksitavuisia ja konsonanttiloppuisia. Selvin syy tällaisiin etunimistössämme esiintyviin rakenteellisiin eroihin on niin kutsuttu *viskurilaki*, jonka mukaan nimiyhdistelmissä pidempi aines pyrkii rytmisistä syistä asettumaan lyhyemmän jälkeen. Esimerkiksi nimi *Tiina Maria* kuulostaa useimpien mielestä paremmalta kuin *Maria Tiina*. Suomessa 1980-luvulla yleisin kahden etunimen yhdistelmä tytöillä oli *Heidi Maria* ja poikien suosituin nimiyhdistelmä oli *Antti Johannes*. (Kiviniemi 1993: 11, 20; 2006: 23, 108–109.)

Kiviniemi (2006: 62) on todennut, että lapsen vanhemmat jättävät usein valitsematta lapselleen sellaisia nimiä, jotka ovat tavallisia omalla sukupolvella, ja usein syrjään jäävät vielä edellisinkin sukupolven nimet. Omasta elinpiiristä tuttuihin henkilöihin liittyy usein niin vahvoja mielikuvia tietyistä henkilöistä, ettei niitä haluta antaa omalle lapselle. Toisaalta mielikuvat tutuista henkilöistä voivat olla niin myönteisiä, että nimi annetaan lapselle, eikä nimen yleisyys vaikuta päätökseen. (Kiviniemi 2006: 62.)

3.1.2 Viralliset sukunimet

Mikkosen ja Paikkalan (1997: 13–14) mukaan ihmisillä on alun perin ollut vain yksi nimi, joka on alkukantaisissa oloissa liittynyt läheisesti omistajansa persoonaan; nimen ja nimenkantajan on ajateltu olevan yhtä. Alkuperäiseen yhden nimen järjestelmään kuuluvasta ainoasta nimestä tuli kahden nimen järjestelmän päänimi, jota nykyään vastaa etunimi. Kahden nimen järjestelmän toinen nimi oli alkuaan tarkentava lisänimi, josta sittemmin tuli sukunimi. Suomenkielisinä pidettävien sukunimiksi vakiintuneiden lisänimien perustana on voinut olla muun muassa isännimi, talonnimi, ammattinimi tai nimetyn ominaisuuksista kertova lisänimi. (Mikkonen & Paikkala 1997: 13–14). Nykyisessä yleiskielessä sukunimen määritellään olevan ”sukua osoittava henkilönimi” (KS s.v. *sukunimi*). Paikkalan (2004: 64) tarkemman määritelmän mukaan sukunimi on nimisysteemiin kuuluva nimi, jonka tehtäviin sisältyy suvussa periytymisen osoittaminen, siten kuin nimisysteemiä säätelevät normit määrittävät.

Henkilönnimisysteemimme on nykyisessä muodossaan ollut olemassa suhteellisen vähän aikaa, ja Suomessa oli vielä jopa 1900-luvun alussa sukunimettömiä ihmisiä (Kiviniemi 1982: 26). Nyky-yhteiskunnassamme laissa määrätään, että jokaisella on oltava sukunimi. Lapsi saa vanhempiensa sukunimen, jos näillä lapsen syntymän hetkellä on yhteinen sukunimi, ja vanhempien yhteisen sukunimen puuttuessa taas lapsen sukunimeksi valitaan jommankumman vanhemman sukunimi. Yksilö voi muuttaa sukunimensä tietyin edellytyksin, kuten esimerkiksi avioitumisen myötä, tai jos nimenkantaja kokee sukunimensä aiheuttavan hänelle jostain syystä haittaa. (Suomen nimilaki 1 § 1 mom., 2 § 1 mom., 2 § 2 mom., 10 § 1 mom., 13 § 2 mom.)

Väestörekisterikeskuksen tilastojen mukaan Suomen kansalaisilla oli vuonna 1985 käytössään yli 79 000 eri sukunimeä. Suomessa yleisin sukunimi oli *Virtanen* 24 740 nimenkantajallaan. Toiseksi ja kolmanneksi yleisimmät suomalaiset sukunimet olivat *Korhonen* (22 130) ja *Nieminen* (21 590). Yli puolet suomalaisilla olleista sukunimistä oli äänneasultaan suomalaisia. Sadan yleisimmän sukunimen listalla oli vain kolme ruotsinkielistä sukunimeä: *Lindholm*, *Nyman* ja *Lindström*. Vuoden 1985 tilastossa Suomessa käytössä olevista sukunimistä noin 20 % oli johtimilla muodostettuja, ja noin

38 % näistä oli *-nen*-loppuisia. Muita yleisiä sukunimien muodostuksessa käytettyjä johtimia olivat esimerkiksi *-la*, *-lä*, *-nto*, *-io*, *-ma* ja *-ri*. Myös yhdyssanalliset sukunimet olivat yleisiä, sillä näitä oli Suomessa vuonna 1985 yli 21 000. (Mikkonen & Paikkala 1997: 15, 29, 31–32.)

3.1.3 Epäviralliset lisänimet

Epävirallisilla lisänimillä tarkoitetaan henkilöiden nimiä, joilla ei henkilönnimisysteemissämme ole samanlaista virallista asemaa kuin rekisteröidyillä etu- ja sukunimillä. Henkilön epävirallinen lisänimi voi kuitenkin olla niin yleisessä käytössä, etteivät nimenkäyttäjät edes tiedä, mikä tämän henkilön virallinen nimi on. Yleiskielestä tuttujen termien, *lempinimi* ja *haukkumanimi*, perusteella epäviralliset lisänimet voidaan jakaa yksinkertaistetusti kahteen luokkaan. Lempinimellä tarkoitetaan usein nimeä, jota käytetään puhuttelunimenä, ja haukkumanimeä taas käytetään toisten henkilöiden nimitelyssä (KS s.v. *lempinimi*, KS s.v. *haukkumanimi*). Henkilönnimistötutkimuksessa on käytettävissä useampia termejä, joiden perusteella jako voidaan tehdä tarkemmaksi. Tutkijalla on mahdollisuus valita useista vaihtoehdoista juuri omaan tutkimukseensa sopivat termit, joiden perusteella hän voi tehdä oman luokittelumallinsa. Tässä tutkimuksessa keskeisimmät epävirallisiin lisänimiin liittyvät ja luokittelun perustana olevat termit ovat *hypokoristiset lisänimet*, *pejoratiiviset lisänimet*, *hellittelynimet* ja *deskriptiiviset lisänimet*.

Hypokoristiset lisänimet ovat nimenkantajan viralliseen nimeen pohjautuvia epävirallisia lisänimiä (Ainiala ym. 2008: 174). Hypokoristiset lisänimet ovat monesti suhteellisen neutraaleja, joissa pelkästään lyhennetään virallista nimeä. Hypokoristinen lisänimi voi olla myös pidempi kuin kantanimenä oleva virallinen etu- tai sukunimi. Esimerkiksi *Jossu* on lisänimi, joka on muodostettu sen kantanimenä olevaa *Johanna*-etunimeä lyhentämällä, ja hypokoristisen lisänimen pohjalla voi olla sukunimi, jolloin esimerkiksi *Mäkisestä* tulee *Mäksä*. Kantanimeä pidempi lisänimi on esimerkiksi *Supi-Matti*, jossa henkilön viralliseen etunimeen on lisätty nimenkantajan metsästysharrastukseen liittyvä lisämääräite.

Epävirallisista lisänimistä, joilla osoitetaan kielteisiä tunteita nimenantajaa kohtaan, käytetään termiä pejoratiivinen lisänimi (Ainiala ym. 2008: 175). Pejoratiiviset lisänimet voivat olla hyvinkin negatiivissävytteisiä. Esimerkiksi *Hoikkis* on runsaasti ylipainoiseen ihmiseen kohdistuva lisänimi, jossa ironissävyytteisen nimivalinnan taustalla on nimenkantajan ulkonäkö. Ainialan ym. (2008: 175) mukaan epävirallisia lisänimiä käytetään monesti myös silloin, kun nimenkantaja ei ole paikalla. Tällöin nimestä käytetty käsite on *seläntakaisnimi*, jolla myös usein osoitetaan negatiivisia tunteita nimenkantajaa kohtaan.

Hellittelynimeksi määritellään sellainen epävirallinen lisänimi, jolla osoitetaan helliä ja intiimejä tunteita nimenkantajaa, kuten pientä lasta tai rakastettua, kohtaan. Nimi voi pohjautua henkilön viralliseen nimeen (*Anna* > *Annuliini*), tai se voi olla jollakin muulla tavoin muodostettu (*Mussukka*, *Nöpönassu*). Hellittelynimien tehtävänä ei ole niinkään yksilöinti, vaan nimeä käytetään ensisijaisesti yksilöiden välisen kiintymyksen osoittamiseen. (Ainiala 2008: 174, 250.) Hellittelynimet ovat usein käytössä vain perhepiirissä, tai niitä käytetään pelkästään parisuhteen osapuolien kesken.

Nimenkantajaa kuvailevaa epävirallista lisänimeä kutsutaan termillä deskriptiivinen lisänimi. Nimivalinta voi perustua muun muassa henkilön ulkonäköön, luonteeseen, tyypilliseen toimintaan, asuinpaikkaan tai ammattiin. (Ainiala ym. 2008: 175.) Esimerkiksi ammattiin perustuvasta deskriptiivisestä lisänimestä on *Pipetti*, joka on naispuolisen pienikokoisen kemianopettajan nimi. *Pipetti*-nimen perustana on siis sekä henkilön ammattiin että nimenkantajan ulkonäköön liittyvä ominaisuus.

3.1.4 Kollektiiviset henkilönnimet

Henkilönnimien toinen pääryhmä yksilöön viittaavien henkilönnimien rinnalla on kollektiiviset henkilönnimet eli erilaisiin ihmisryhmiin viittaavat nimet. Kollektiivisten nimien avulla ihmisiä voidaan luokitella erilaisiin sosiaalisiin ryhmiin, kuten perheisiin, sukuihin tai klaaneihin. Eurooppalaisissa kulttuureissa kollektiivisinä niminä pidetään lähinnä sukunimiä ja klaaninimiä, silloin kun ne viittaavat näihin ryhmiin kokonaisuutena. (Ainiala ym. 2008: 163–164, 176.)

Ryhmäsanat kuten *ryhmä, joukko, jono, rivi, liuta, lauma* ja *parvi* ovat kollektiivisanoja, jotka ilmaisevat laskettavien olioiden joukkoa. Joukon jäsenten kategoria ilmaistaan monikon partitiivilla ja genetiivillä tai yhdyssanan määräiteosana nominatiivilla. Kollektiivisanoja ovat tyypillisesti yksikössä käytettävät substantiivit, jotka tarkoittavat samanlaisista tai -tapaisista yksilöistä koostuvaa joukkoa, ryhmää tai muuta kokonaisuutta, joiden jäsenille ainakin tietyt keskeiset piirteet ovat yhteisiä. Esimerkiksi nuoriso on kokonaisuus, jonka jäseniä yhdistää ikä. Sanojen ilmaiseman kollektiivisuuden korosteisuudessa on aste-eroja. *Nuoriso*-sanassa kollektiivinen merkitys on selvempää kuin perussanassa *perhe*. (ISK § 557.)

3.2 Kaunokirjallisuuden nimet ja nimisysteemit

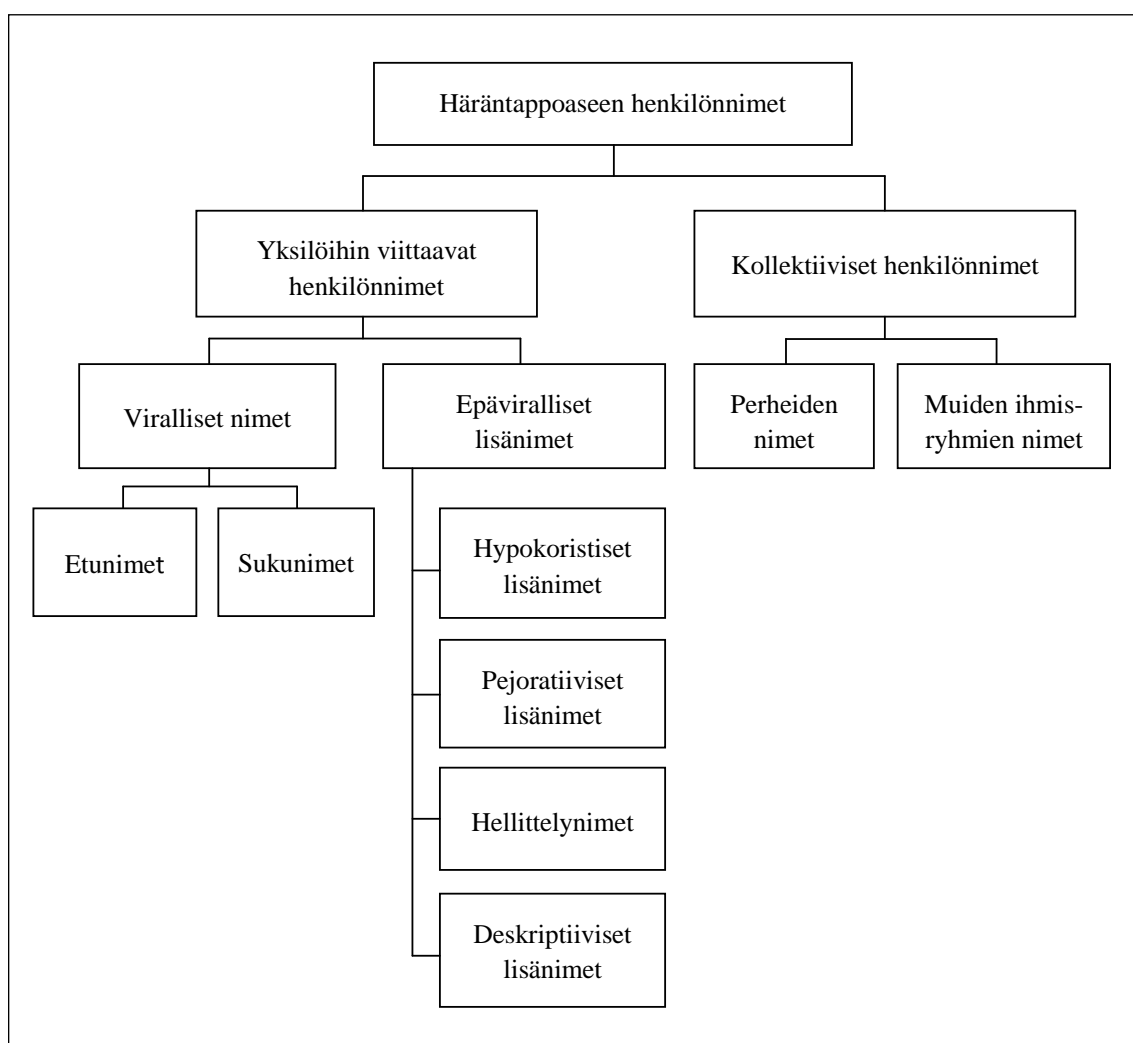
Jokaisen nimiä sisältävän kirjallisen teoksen kontekstissa on oma nimisysteemi, jonka pohjana on kirjailijan oma sosiaalinen, kulttuurinen ja kielellinen tausta sekä luonnollisesti myös kirjailijan kekseliäisyys (Bertills 2003b: 394). Fiktiivisten teosten nimisysteemit saattavat muistuttaa reaali maailman nimisysteemejä paljon, tai ne voivat poiketa niistä huomattavastikin (Ainiala ym. 2008: 335). Esimerkiksi lastenkirjallisuuden nimisysteemit rakennetaan usein erilaisista lähtökohdista kuin aikuisille suunnatun kirjallisuuden nimisysteemit, eikä päämääränä tällöin tarvitse olla realismisuuden tavoittelu. Bertills (2003a: 38) huomauttaakin, että teoksen nimisysteemin rakentamisessa ja henkilö hahmojen nimeämisessä on aina otettava huomioon myös lukija.

Kirjallisuuden henkilö hahmojen nimeämisessä perusteet ovat usein toisenlaisia kuin silloin, kun vanhemmat nimeävät lapsiaan. Kirjailijalla voi jo etukäteen olla mielikuva siitä, millaista henkilö hahmoa hän on luomassa, joten hän voi valitsemallaan nimellä korostaa esimerkiksi hahmon ulkonäköä tai luonteenpiirteitä. Sahlbergin (2009: 7, 11) mukaan kirjallisuuden henkilö hahmon ominaisuuksia kuten ulkonäköä, ikää ja luonteenpiirteitä voidaan kuvata tekstissä suoraan. Toisaalta mielikuvat henkilö hahmosta rakentuvat epäsuorasti tekstiin sisältyvien viitteiden perusteella, jolloin lukija tekee tulkinnan omien kokemustensa, tunteidensa ja mielipiteidensä perusteella. Useimmiten henkilö hahmon kuvauksessa käytetään sekä suoraa että epäsuoraa kerrontatapaa.

Kirjallisten teosten henkilöhahmojen nimille on tyypillistä, että ne ovat sekä muodoltaan että sisällöltään vahvasti motivoituja. Nimien yhtenä tehtävänä voi olla esimerkiksi lukijan viihdyttäminen ja hauskuuttaminen nimiin liittyvän kielellisen leikittelyn avulla. (Ainialan ym. 2008: 335, 339.) Fiktiossa henkilöiden nimet voidaan valita myös niin, että nimien merkitysisältö korostaa tarinan juonta, jolloin lukijalle saattaa henkilöhahmon nimestä syntyä ennakko-oletuksia kirjan tulevista tapahtumista. Kotilainen (2008: 80) toteaa, että jos tällaista ajatusta soveltaa reaali maailmaan, niin ehkä myös menneisyyden nimenantaja on voinut haluta yrittää vastaavalla tavalla vaikuttaa lapsensa tulevaisuuteen nimeämällä tämän symbolisella tavalla.

4 HÄRÄNTAPPOASEEN HENKILÖNNIMISYSTEEMI

Häräntappoaseen henkilönimisysteemi muodostuu kahdesta pääryhmästä. Toisen pääryhmän muodostavat yksilöihin viittaavat henkilönimet ja toisen pääryhmän kollektiiviset henkilönimet. Yksilöihin viittaavia nimiä ovat viralliset etu- ja sukunimet sekä epäviralliset lisänimet. Epäviralliset lisänimet jakaantuvat edelleen hypokoristisiin lisänimiin, pejoratiivisiin lisänimiin, hellittelynimiin sekä deskriptiivisiin lisänimiin. Kollektiivisten henkilönimien luokkaan kuuluvat sekä perheiden että muiden ihmisryhmien nimet. (ks. kuvio 3.)

Kuvio 3. *Häräntappoaseen* henkilönimisysteemi (Ainiala ym. 2008: 170, 174–176) [muokannut tutkielman tekijä Johanna Kleimola-Tapio]

Vertaan *Häräntappoaseen* virallisten etu- ja sukunimien rakennetta ja nimien yleisyyttä suomalaisen henkilönnimisysteemiin kuuluviin etu- ja sukunimiin, ja tarkastelen millaisia eroja ja yhtäläisyyksiä näiden kahden nimisysteemin virallisten nimien välillä on. Vertailun perusteella pohdin, onko romaanin virallisilla henkilönnimillä merkitystä teoksesta nousevan realistisen mielikuvan synnyssä. Epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten henkilönnimien kohdalla selvitän, millaiset taustatekijät nimivalintoihin ovat vaikuttaneet, ja millaisia mielikuvia nimistä mahdollisesti syntyy. Humoristisen mielikuvan syntyyn vaikuttavia tekijöitä tarkastelen nimien ja yleisten mielteiden sisältämien ristiriitaisuuksien pohjalta. Lukuun 4.2 sisältyy internetissä toteuttamani kyselyn tulokset.

4.1 Viralliset henkilönnimet

4.1.1 Viralliset etunimet

Häräntappoaseessa on 46 virallista etunimeä. Jaan etunimet eri luokkiin henkilö- hahmojen arvioitujen syntymäajankohtien perusteella. Allu ja hänen äitinsä ovat kirjan henkilö- hahmoista ainoita, joiden tarkka ikä on kerrottu, joten muiden henkilö- hahmojen nimien sijoittaminen kuhunkin luokkaan perustuu likimääräisiin arvioihin hahmojen syntymäajankohdista. Muut etunimet -luokkaan sijoitan ne nimet, joiden kantajien syntymäajankohdat eivät ole pääteltävissä kirjan kerronnan perusteella. Kunkin etunimen jäljessä oleva luku on kyseisinä vuosikymmeninä Suomessa rekisteröityjen henkilöiden lukumäärä. Sekä taulukossa 2 esitettyjen *Häräntappoaseessa* esiintyvien etunimien että vertailukohtana olevien suomalaisen nimisysteemiin kuuluvien etunimien nimenkantajien lukumäärät olen selkeyden vuoksi pyöristänyt lähimpään kymmeneen. Taulukon 1 nimet *Antero*, *Irmeli*, *Inkeri* ja *Ilmari* ovat henkilö- hahmojen jälkimmäisiä etunimiä, jotka kuuluvat nimiformuloihin *Alpo Antero*, *Kerttu Irmeli*, *Lahja Inkeri* ja *Svante Ilmari*. Muut kirjassa esiintyvät viralliset etunimet tulkitsen henkilö- hahmojen ensimmäisiksi etunimiksi.

Taulukko 2. *Häräntappoaseen* viralliset etunimet (Härkönen 1984; Nimipalvelu 2012)

syntymäajankohta	henkilöhahmojen nimet ja henkilöahmojen syntymäajankohdalla nimen saaneiden henkilöiden lukumäärät Suomessa
1920–1939	Anni (4 460), Ilmari (26 020), Inkeri (18 000), Jaakko (12 470), Lahja (5 190), Lempi (4 330), Svante (310), Tyyne (6 320)
1940–1959	Heikki (28 930), Jorma (23 340), Lea (7 990), Marketta (12 760), Pekka (35 640), Pirkko-Liisa (830), Sirkka (14 510), Suoma (450), Tauno (6 780)
1960–1979	Alpo (610), Antero (47 750), Benita (340), Björn (780), Irmeli (8 720), Juri (460), Jussi (8 540), Jyrki (7 090), Kai (6 050), Kerttu (400), Kirsti (2 230), Martti (4 430), Outi (5 420), Pasi (15 530), Penna (10), Risto (6 760), Salla (1 290), Timo (25 300), Touko (110), Vuokko (930)
muut etunimet	Anja, Aune, Fanni, Juhani, Tiina, Toimi, Toivo, Urpo, Veijo

Kaikki *Häräntappoaseen* nimisysteemiin kuuluvat viralliset etunimet löytyvät suomalaisesta henkilönnimisysteemistä, joten tältä osin teoksen henkilönnimistö on realistinen verrattuna aitoon henkilönnimisysteemiimme. Valtaosa eli noin 80 % teoksen henkilöahmojen ensimmäisistä etunimistä on kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia. Myös suomalaisessa henkilönnimisysteemissä kaksitavuiset ja vokaaliloppuiset ensimmäiset etunimet ovat tyypillisiä (Kiviniemi 2006: 108). Ainut yksitavuinen ja konsonanttiloppuinen etunimi kirjassa on *Björn*, ja kolmitavuisia ensimmäisiä etunimiä kirjassa ovat *Marketta* ja *Juhani*.

Kirjassa nimeltä mainituista henkilöahmoista suurin osa on syntynyt vuosien 1960 ja 1979 välissä. Näiden henkilöahmojen nimistä ajallaan harvinaisempia lapsille

annettuja nimiä Suomessa ovat olleet *Alpo*, *Benita*, *Björn*, *Juri*, *Kerttu*, *Penna*, *Touko* ja *Vuokko*. Näillä nimillä on henkilöahmojen syntymäajankohdalla ollut Suomessa alle tuhat nimenkantajaa. (ks. taulukko 2.) Kirjan etunimistöstä erityisen harvinainen lapsille Suomessa annettu etunimi on *Penna*, sillä ainoastaan kymmenen lasta sai vuosien 1960 ja 1979 välillä kyseisen nimen (ks. taulukko 2), ja koko Väestötietojärjestelmän ylläpidon aikana *Penna*-nimen on saanut vain alle 40 poikaa (Nimipalvelu 2012). *Penna*-nimi on harvinaisuudestaan huolimatta kuitenkin helposti yhdistettävissä suomalaiseen henkilönnimisysteemiin kuuluvaksi etunimeksi, sillä nimi on omakielinen ja rakenteeltaan kaksitavuinen ja vokaaliloppuinen, kuten suomalaiset ensimmäiset etunimet tyypillisesti ovat.

Kirjan tärkeimmillä henkilöahmoilla, *Alpolla* ja *Kertulla*, on ikäluokassaan melko harvinaiset lapsille annetut nimet. *Alpo* ja *Kerttu* ovatkin olleet niminä suosituimpia jo edellisillä sukupolvilla.

Taulukko 3. Etunimitilasto: *Alpo* (Nimipalvelu 2012)

nimettyjen syntymävuodet	nimettyjen lukumäärät
1900–19	860
1920–39	4 330
1940–59	3 600
1960–79	610
1980–99	330
2000–09	200

Alpo-nimen suosionhuippu ajoittuu vuosiin 1920–1939, jolloin nimen sai 4 330 lasta, ja vuosina 1940–59 nimi annettiin 3 600 lapselle. *Alpo*-nimi annettiin Allu-henkilöhahmon syntymän aikoihin (1960–79) Suomessa vain 610 pojalle (ks. taulukko 3). Allu onkin nimetty ikäänsä ja kirjan tapahtuma-ajankohtaan nähden melko perinteisellä nimellä.

Myös *Kerttu* voidaan katsoa saaneen perinteisen nimen, sillä *Kerttu*-nimi oli suosituimmillaan jo aiemmilla vuosikymmenillä. Vuosien 1900 ja 1939 välillä nimen sai yhteensä 23 460 tyttöä. *Kerttu*-nimen suosionhuipun jälkeen nimen suosionvaihtelussa on nähtävissä selkeä laskuvaihe, ja *Kerttu*-henkilöhahmon syntymääjankohdalla (1960–79) *Kerttuiksi* nimettiin enää 410 tyttöä. (ks. taulukko 4.)

Taulukko 4. Etunimitilasto: *Kerttu* (Nimipalvelu 2012)

nimettyjen syntymävuodet	nimettyjen lukumäärät
1900–19	10 320
1920–39	13 140
1940–59	3 520
1960–79	410
1980–99	830
2000–09	1 890

Kun tarkastellaan muiden Torvenkylän nuorisoryhmään kuuluvien henkilöahmojen nimiä, on huomattavissa, että näistä *Touko* ja *Vuokko* eivät ole henkilöahmojen syntymääjankohdalla olleet kovin yleisiä lapsille annettuja nimiä. *Vuokoiksi* nimettiin vuosina 1960–79 vain 930 tyttöä, ja *Vuokko*-nimen suosionhuippu ajoittuikin jo

aikaisemmalle ajankohdalle, vuosien 1940–59 välille, jolloin nimen sai 4 450 tyttöä (Nimipalvelu 2012). *Touko*-nimi taas on koko Väestötietojärjestelmän olemassaolon aikana ollut suomalaisessa henkilönnimisysteemissä harvinainen nimi, sillä Suomessa rekisteröidyistä nimenkantajista vain 1 640 on kautta aikojen ollut *Touko*-nimisiä. *Touko*-henkilöhahmon syntymän aikoihin nimi annettiin vain 110 pojalle. (Nimipalvelu 2012.) Torvenkylän nuorisoryhmässä vain Pasi Rutanen on saanut poikkeuksellisen yleisen etunimen. Pasiin syntymän aikoihin, vuosien 1960 ja 1979 välillä, *Pasi*-nimen sai 15 530 poikaa, ja nimen suosionhuippu ajoittuukin juuri tälle ajankohdalle (Nimipalvelu 2012).

Kirjassa mainitut etunimet *Heikki*, *Jorma* ja *Pekka* kuuluvat henkilöahmoille, jotka kirjan tapahtuma-ajankohdalla ovat keski-ikäisiä. *Heikki*, *Jorma* ja *Pekka* ovat ajallaan olleet hyvin yleisiä pojille annettuja nimiä Suomessa, sillä vuosina 1940–1959 *Heikki*-nimi annettiin 28 930:lle, *Jorma*-nimi 23 340:lle ja *Pekka*-nimi 35 640 pojalle. Samaan ikäluokkaan kuuluvien naispuolisten henkilöahmojen nimistä suhteellisen yleisiä ovat ajallaan olleet *Sirkka* (14 510) ja *Marketta* (12 760). *Suoma* puolestaan on edellisiin verrattuna ollut paljon harvinaisempi nimi, sillä sen on henkilöahmon syntymäajankohdalla saanut vain 450 lasta. (ks. taulukko 2.) *Pirkko-Liisa* on kirjan ainut yhdysnimi. *Pirkko-Liisa* ei henkilöahmon syntymäajankohdalla ole ollut yhdysnimenä Suomessa kovin yleinen, jos nimen saaneiden lukumäärää verrataan ajan suosituimman yhdysnimen, *Anna-Liisan*, saaneiden lasten lukumäärään. *Anna-Liisaksi* kastettiin vuosina 1940–59 noin 6 000 tyttöä, kun taas *Pirkko-Liisa*-nimen sai samalla ajankohdalla 830 tyttöä (Nimipalvelu 2012). Yleisesti ottaen erilaisten yhdysviivallisten yhdysnimien kokonaismäärä on Suomessa hyvin suuri, sillä kaikista erilaisista naisten nimistä vähintään 40 % on yhdysnimiä. Näistä valtaosa on ainutkertaisia tai hyvin harvinaisia, joten yhdysnimen saaneita ihmisiä on olennaisesti vähemmän. (Kiviniemi 2006: 92.)

Taulukossa 2 esitellyt ensimmäiset etunimet, *Anni*, *Jaakko*, *Lahja*, *Lempi*, *Svante* ja *Tyyne* kuuluvat kirjassa esiintyville henkilöahmoille, jotka ovat noin 60–70-vuotiaita. *Anni*, *Jaakko*, *Lahja*, *Lempi*, *Svante* ja *Tyyne* ovat realistisia nimivalintoja 60–70-vuotiaille henkilöahmoille, sillä esimerkiksi *Jaakko*-nimen suosionhuippu ajoittuu *Jaakko*-henkilöhahmon syntymäajankohdalle eli vuosille 1920–1939, jolloin nimen sai 12 470

poikaa (Nimipalvelu 2012). Myös *Lahja*-nimi oli suosituimmillaan vuosina 1920–1939, jolloin 5 190 lasta sai tämän nimen (ks. taulukko 2.) Sen sijaan *Tyyne*- ja *Lempi*-nimet olivat suosituimmillaan jo aikaisemmillä vuosikymmenillä (1900–1919), mutta nimet olivat suhteellisen yleisiä vielä vuosina 1920–1939, jolloin *Tyyne*-nimen sai 6 320 tyttöä ja *Lempiksi* nimettiin 4 330 tyttöä. (Nimipalvelu 2012.)

Kirjan etunimistä noin kymmenen prosenttia on vierasperäisiä tai äänneasultaan vieraskielisiä. Tällaisiksi nimiksi voidaan laskea *Benita*, *Björn*, *Fanni*, *Juri* ja *Svante*. Näistä *Juri*-nimi on venäläistä ja nimet *Björn* ja *Svante* skandinaavista alkuperää (Kiviniemi 2006: 259; 1982: 87). *Fanny*-nimi on y-loppuisessa kirjoitusasussaan aina ollut suosituampi nimi suomalaisessa henkilönnimisysteemissä kuin *Fanni*-nimi (Nimipalvelu 2012). Nimet *Benita*, *Björn*, *Fanni*, *Juri* ja *Svante* ovat yleisesti ottaen olleet suhteellisen harvinaisia nimiä henkilönnimisysteemissämme, mutta nämä kaikki nimet ovat kuitenkin kuuluneet viralliseen etunimistöömme jo 1800-luvun loppupuolelta saakka (Nimipalvelu 2012).

Kirjassa on kerrottu neljän henkilöhahmon ensimmäinen ja jälkimmäinen etunimi (*Alpo Antero*, *Kerttu Irmeli*, *Lahja Inkeri* ja *Svante Ilmari*). Kaikissa näissä henkilöhahmojen ensimmäisen ja jälkimmäisen etunimen yhdistelmissä toteutuu viskurilaki, jonka mukaan ensimmäiset etunimet ovat yleensä kaksitavuisia ja vokaaliloppuisia, kun taas jälkimmäiset etunimet ovat yleensä kolmi- tai nelitavuisia. Kaikki kirjan ensimmäisen ja jälkimmäisen etunimen muodostamat viralliset nimet ovat rakenteeltaan samanlaisia kuin suomalaisessa nimisysteemissä yleisimmin esiintyvät ensimmäisen ja toisen etunimen yhdistelmät. *Alpo Antero* -nimiformula kuuluu kirjan Allu-henkilöhahmolle. Nimiformulaan kuuluva jälkimmäinen etunimi *Antero* on hyvinkin yleinen, sillä Antero on jo 1900-luvun alkupuolelta saakka ollut yksi suosituimmista jälkimmäisistä etunimistä. Allun syntymän aikoihin *Antero* oli neljänneksi suosituin pojille annettu jälkimmäinen etunimi. (Kiviniemi 1982: 232–234.) Myös nimet *Ilmari*, *Inkeri* ja *Irmeli* ovat olleet henkilöhahmojen syntymäajankohdalla hyvin yleisiä lapsille annettuja etunimiä, sillä *Ilmari*-nimen sai 26 020 poikaa, *Inkeri*-nimen 18 000 ja *Irmeli*-nimen 8 720 tyttöä (ks. taulukko 2).

4.1.2 Viralliset sukunimet

Häräntappoaseessa on 21 virallista sukunimeä (ks. taulukko 5). Suomessa oli vuonna 1985 käytössä yli 79 000 eri sukunimeä (Mikkonen & Paikkala 1997: 29), joten Härkösellä on ollut hyvin suuri valinnanvara, kun hän on valinnut teoksensa virallisia sukunimiä. Erikoinen piirre *Häräntappoaseessa* on se, että suurin osa kirjan sukunimistä on suomalaisessa henkilönimisysteemissä harvemmin esiintyviä, kun niitä verrataan Suomen yleisimpien sukunimien määriin. Kirjan sukunimistä 80 %:lla oli 1980-luvun Suomessa alle tuhat nimenkantajaa (ks. taulukko 5). Teoksesta löytyy vain kolme samaa sukunimeä, kuin sadan yleisimmin Suomessa esiintyneen sukunimen listalta: *Lehtinen* (15 770), *Kinnunen* (12 220) ja *Kettunen* (7 720) (ks. Mikkonen & Paikkala 1997: 31).

Taulukko 5. *Häräntappoaseen* viralliset sukunimet (Härkönen 1984; Mikkonen & Paikkala 1997; Nimipalvelu 2012)

sukunimi	lukumäärä	sukunimi	lukumäärä
Lehtinen	15 770	Kivirinta	180
Kinnunen	12 220	Kylmäaho	150
Kettunen	7 720	Suosalo	150
Hurme	1 670	Matkaselkä	110
Lehtiniemi	1 420	Mäkelin	70
Takkinen	980	Tasanto	50
Rutanen	820	Taala	alle 30
Korva	588	Järvisola	alle 20
Kuha	495	Haagert	0
Kammonen	454	Tuuhonen	0
Nyyssölä	208		

Suomalaiseen henkilönnimisysteemiin kuuluvista sukunimistä noin 20 % oli vuonna 1985 johtimilla muodostettuja sukunimiä, joista erilaisia *nen*-loppuisia sukunimiä oli noin 4 000 (Mikkonen & Paikkala 1997: 29). Myös kirjassa esiintyvistä sukunimistä huomattavan suuri osa (noin 40 %) on yleiseen suomalaiseen tapaan johtimilla muodostettuja nimiä. Näistä *-nen*-loppuisia sukunimiä on kolmasosa, ja myös *Nyyssölä* ja *Tasanto* kuuluvat johtimilla muodostettujen nimien ryhmään. Myös yhdyssanalliset sukunimet (esim. *Kivimäki*, *Vanhalakka*, *Takalo-Eskola*) olivat Suomessa yleisiä, sillä tämäntyyppisiä sukunimiä oli vuonna 1985 yli 21 000 (Mikkonen & Paikkala 1997: 29). Teoksen sukunimistä yhdyssanallisia ovat *Lehtiniemi*, *Kivirinta*, *Kylmäaho*, *Suosalo*, *Matkaselkä* ja *Järvisola*. Yhdyssanallisten sukunimien osuus kaikista kirjan sukunimistä on noin 28 %.

Kaikista Suomessa vuonna 1985 käytössä olleista sukunimistä yli puolet oli äänneasultaan suomalaisia (Mikkonen & Paikkala 1997: 29). Lähes kaikki kirjassa esiintyvät sukunimet ovat tällaisia. Häräntappooseen 21 sukunimestä löytyy vain kaksi muun kielistä tai suomalaisista nimistä muukalaistettua sukunimeä (*Haagert*, *Mäkelin*), joten kirjan sukunimistä noin 90 % on suomenkielisiä ja äänneasultaan suomalaisia. *Mäkelin*-sukunimi on muukalaistettu sukunimi, joka pohjautuu *Mäki*-nimiin (Mikkonen & Paikkala 1997: 350). Suomalaisissa sukunimissä *-lin*-johtimella muodostetut sukunimet ovat yleisesti ottaen harvinaisia (Närhi 1997: 263).

Haagert-sukunimen omistajia Suomessa ei ole tällä hetkellä ainuttakaan ja Väestötietojärjestelmän olemassaolon aikana sukunimellä on ollut vain alle viisi nimenkantajaa (Nimipalvelu 2012). Jos taas nimen tulkitaan olevan romanikulttuurissa esiintyvä *Hagert*, on rekisteröityjä nimenkantajia tällä hetkellä 860. Nähdäkseni suomalaiseen henkilönnimisysteemiin kuulumaton *Haagert*-nimi onkin puhekielinen versio *Hagert*-sukunimestä. Tämäntyyppisiä puhekielisiä nimi-ilmaisuja kirjasta löytyy muitakin, kuten *Ingalssin Loora* (oik. Laura Ingalls) ja *Varrah Vahvket-Majorssi* (oik. Farrah Fawsett-Majors) (Härkönen 1984: 47, 251). Myöskään *Tuuhonen*-sukunimi ei kuulu suomalaiseen henkilönnimisysteemiin. Nimipalvelusta (2012) löytyy kuitenkin sellaisia yhdyssanallisia sukunimiä, joiden loppuosana on *Tuuhonen*, kuten *Ala-* ja *Ylä-Tuuhosessa*. *Tuuhonen*-sukunimi ei harvinaisuudestaan huolimatta erotu muista teoksen

sukunimistä, sillä se muistuttaa rakenteeltaan yleisimpiä suomalaisessa henkilönnimi-systeemissä esiintyviä sukunimiä ja on äänneasultaan suomalainen.

4.2 Epäviralliset lisänimet

4.2.1 Hypokoristiset lisänimet

Häräntappoaseessa on 15 hypokoristista lisänimeä (ks. liite 1). Näistä nimet *Allu* (*Alpo*), *Jomppa* (*Jorma*), *Kepa* (*Kerttu*), *Sirkkeli* (*Sirkka*) ja *Toke* (*Touko*) ovat hahmojen virallisista etunimistä johdettuja. Kirjassa mainitaan myös epäviralliset lisänimet *Lasu*, *Late*, *Marsu*, *Ripe* ja *Saukka*, joiden voidaan olettaa olevan hypokoristisia lisänimiä. Näiden nimenkantajien virallisia nimiä ei kuitenkaan ole kirjassa kerrottu, joten kyseisten nimien perustana oleva kantanimi jää arvailun varaan. Esimerkiksi *Ripe* voisi olla johdettu *Ristosta* ja *Late Laurista*. *Sirkkeli* on *Sirkka*-nimen pohjalta muodostettu hypokoristinen lisänimi, joka kuuluu Allun opettajalle. Vaikka opettajiin kohdistuvat epäviralliset lisänimet ovat usein niin sanottuja seläntakaisnimiä, käyttää Allu *Sirkkeli*-nimeä suorassa puhuttelussa opettajalleen oppitunnilla (ks. Härkönen 1984: 15).

Muita virallisten nimien pohjalta muodostettuja hypokoristisia lisänimiä ovat *A.K.*, *A. Korva*, *Leafkape*, *P. Rutantöyhtö* ja *T. Mäclini*, joista kaksi jälkimmäistä nimeä mainitaan Allun unessa. Nimet *P. Rutantöyhtö* ja *T. Mäclini* viittaavat selkeästi kirjassa esiintyviin henkilöhahmoihin, ja näitä voidaan pitää Pasi Rutasen ja Touko Mäkelinin virallisiin nimiin perustuvina hypokoristisina lisäniminä. *Rutanen*-sukunimen muuntuminen *Rutantöyhdeksi* voi johtua siitä, että Allu on jo aiemmin kiinnittänyt huomiota Pasi Rutasen ulkonäköön ja erityisesti hänen hiuksiinsa.

- (1) Huvikseni mä potkasin Rutasen sängyntolppaa. Se kohotti kärttysenä töyhtöään. (Härkönen 1984: 123.)

Lisäksi *Rutanen* ja *Rutantöyhtö* ovat molemmat *ruta*-alkuisia, joten *P. Rutantöyhtö* -nimen perustana on sekä rakenteellinen yhteys kantanimeen että semanttisen merkityksen

sisältävä yhteys nimen ja henkilöahmon välillä. Näin ollen *P. Rutantöyhtö* -lisänimi on hypokoristisen lisänimen lisäksi myös ulkonäköön kohdistuva deskriptiivinen lisänimi.

Allu kutsuu Juri Lehtiniemeä hypokoristisella lisänimellä *Leafkape*. Nimi on muodostettu englanninkielisistä sanoista leaf (lehti) ja cape (niemi).

- (2) – Huvikseni kutsuin sitä silloin tällön Leafkapeksi niin ku englantilaisittain ja silloin se oli kokonaan tyydytetty (Härkönen 1984: 10).

Myös *Mäclini* on englanninkielinen väännös *Mäkelin*-sukunimestä, ja nämä nimet kuulostavat äännettäessä samantapaisilta. Allun mieltymys käyttää englanninkielisiä nimiä selittyy sillä, että hän pitää englannin ääntämistään ”huippuluokkaisena” (ks. Härkönen 1984: 21).

Hypokoristiset lisänimet *A.K.*, *A. Korva*, *Allu*, *Jomppe*, *Toke*, *Lasu*, *Late*, *Ripe* ja *Saukka* eivät kyselyn vastaajien mielestä olleet humoristisia, sillä tällaiset tavanomaiset lisänimet ovat ihmisten lisäniminä jokaiselle tuttuja, ja ne esiintyvät yleisesti suomalaisessa henkilönnimisysteemissä. Sen sijaan nimet *Sirkkeli* ja *Marsu* herättivät selkeästi humoristisen mielikuvan, ja noin 75 % vastaajista piti näitä nimiä hauskoina. (ks. liite 2.). Tulos voi selittyä sillä, että nimillä *Sirkkeli* ja *Marsu* on yleiskieliset merkitykset. *Sirkkeli* on konesaha ja *marsu* lemmikkieläimenä pidettävä jysijä (KS s.v. *sirkkeli*, KS s.v. *marsu*). Inkongruenssiteorian valossa tulkittuna ihmisen nimeäminen elottoman esineen tai eläimen mukaan sisältää huvittavan ristiriidan. Kyselyn vastaajista 72 % tulkitsi *P. Rutantöyhtö* -nimen humoristiseksi, ja se sisältääkin inkongruenteja piirteitä. Vaikka *P. Rutantöyhtö* -nimen kirjoitusasu on aidon ja virallisen nimen kaltainen, on selvää, että nimi on ristiriidassa suomalaiseseen henkilönnimisysteemiin kuuluvien nimien kanssa. Lisäksi yleiskielessä *töyhtö*-sana liittyy enemmän lintuun kuin ihmiseen. Sanakirjamääritelmän mukaan *töyhtöhyppä* on mustavalkoinen lintu, jonka pään takaosassa on pitkä musta *töyhtö* (KS s.v. *töyhtöhyppä*).

4.2.2 Pejoratiiviset lisänimet

Häräntappoaseen henkilönnimisysteemiin sisältyy 30 pejoratiivista lisänimeä, jotka muodostavat suurimman alaluokan kaikista kirjan epävirallisista lisänimistä (ks. liite 1). Suurin osa pejoratiivisista lisänimistä on Allun käyttämiä nimiä Pasi Rutasesta. Nämä Rutaseen kohdistuvat negatiivissävytteiset nimet ovat *Kääpä*, *Rutasen paskanjauhaja*, *Rutasen pänikkä*, *Kanankoipi*, *Torahammasnäätä*, *Typerys*, *Rutasen paska*, *Rutasen kuolaturpa*, *Rutasen sukurutsari* ja *Mikkihiiri*. Nimivalintojen *Kääpä* ja *Torahammasnäätä* taustalla lienee vaikuttanut niiden yleiskieliset merkityssisällöt, jotka ihmiseen liitettyinä aiheuttavat negatiivisen vaikutelman. *Kääpä* on yleiskieliseltä merkitykseltään puuhun kiinnittyvä lois- ja lahottajasieni (KS s.v. *kääpä*), ja torahampaat mielletään erityisesti sikaeläinten suusta ulkoneviksi isoiksi kulmahampaiksi (KS s.v. *torahammas*). Allun Rutaseen kohdistamista lisänimien variaatioista esimerkiksi *Rutasen pänikkä* ja *Typerys* ovat sävyiltään lievemmin pejoratiivisia, jos niitä verrataan vaikkapa nimiin *Rutasen sukurutsari* tai *Rutasen paska*. *Mikkihiiri*-nimi on lainattu Disneyn sympaattiselta sarjakuvahahmolta, ja nimen pejoratiivinen sävy tulee esiin vain kirjan kerronnassa. Allu käyttää *Mikkihiiri*-nimeä haukkumistarkoituksessa kirjan tilanteessa, jossa kuvataan Allun ja Rutasen riitaa (Härkönen 1984: 257).

Vastavuoroisesti Rutanen kutsuu riidan yhteydessä Allua *Huutolaispoika*-nimellä, jonka sisältämä pejoratiivisuus ei välttämättä avaudu kaikille lukijoille. Kielitoimiston sanakirjassa huutolaisen määritellään olevan ”koditon tai orpo, jonka kunta ennen antoi huutokaupassa vähiten korvausta vaativan yksityisen huollettavaksi” (KS s.v. *huutolainen*), joten huutolaisten yhteiskunnallinen asema oli aiemmassa suomalaisessa kulttuurissa erittäin väheksytty. Rutasen *Huutolaispoika*-nimivalinnan taustalla voi olla myös yhteys orpouteen, sillä Allu on menettänyt isänsä liikenneonnettomuudessa jo lapsuudessa (Härkönen 1984: 55). *Huutolainen*-sanan merkitys lienee tänä päivänä jo hämärtynyt varsinkin nuorimpien lukijoiden mielessä, jolloin nimestä nouseva ensisijainen mielikuva saattaa yhdistyä yksinkertaisesti *huuto*-sanaan. Myös tämä sopii kirjan tilanteeseen, jossa Allu ja Rutanen riitelevät varsin äänekkäästi.

Rutaseen kohdistuvien hyvin negatiivisten nimivalintojen lisäksi myös *Risto Kettusen saatana* ja Allun äidin lisänimi *Murhaaja* ovat sävyltään voimakkaan kielteisiä. Risto Kettunen on Allun matemaattisesti lahjakas luokkatoveri, joka on Allun mielestä ”luokan numeronussija”, kun taas Allun matematiikan numero on ”vitonen”. (Härkönen 1984: 15, 54). *Risto Kettusen saatana* -nimivalinnan taustalla onkin nähtävissä Allun kateus. *Murhaaja*-nimivalinnan taustalla taas on Allun lapsuudessa sattunut tapaus, jossa äiti on lupaa kysymättä pessyt Allun nallet. Tämä tapaus aiheuttaa pojassa hyvin voimakkaan vihan tunteen äitiä kohtaan.

- (3) Selvimmin mä muistan vihanneeni sen tunteettomuutta silloin ku se pesi salaa mun rakkaimmat nallet. – – Kerran ku mä tulin jostain kotiin nii ne nallet killu narulla rivissä. Se oli jumalavita pannu ne pesukoneeseen. Siellä ne roikku lätistyneinä ja litis vettä. Ne oli tosi järkyttävän näkösiä, ku hirtettyjä. – Sä oot tappanu mun nallet! mä volisin täyttä kurkkua sille hygieeniselle ämmälle. – Murhaaja! Murhaaja! Sä oot tappanu mun nallet! (Härkönen 1984: 67).

Näyttää siltä, että Allun luonteeseen on lapsesta saakka kuulunut olennaisesti sellainen piirre, että hän ei hillitse itseään eikä kielenkäyttöään vihaisena ollessaan. Viha purkautuu esiin hyvin vahvoina negatiivisina nimivalintoina, ja Allu-henkilöhahmon käyttäytymis- ja luonteenpiirteet korostuvat tämäntyppisissä nimiviittauksissa.

Veijo Haagert -nimisellä henkilöahmollakin on useita eri nimivariaatioita: *Manne*, *Hevosvaras*, *Mutakuono* ja *Pikisilmä*, jotka ovat Allun käyttämiä epävirallisia lisänimiä Kertun entisestä poikaystävästä. Nämä nimet eivät ole Härkösen luomia, vaan ne ovat käytössä yleiskielessämme. *Manne*-haukkumanimeä käytetään usein romanimiehestä halventavassa tarkoituksessa (GU s.v. *manne*), ja *Hevosvaras*-nimi liittyy stereotyyppiseen negatiiviseen mielikuvaan romaneista varastelevana ryhmänä ja heidän hevosiin liittyvään ammatinharjoittamiseensa. *Mutakuono*-haukkumanimeä taas käytetään yleiskielessä halventavassa merkityksessä tummaihoisiin tai yleisemmin muunrotuisiin ihmisiin kohdistuvana ilmauksena (KS s.v. *mutakuono*). Myös *Pikisilmä*-nimeä on käytetty kirjassa negatiivisena nimi-ilmauksena, joskaan tässä pejoratiivisuus ei ole yhtä voimakasta kuin muissa Veijo Haagertiin viittaavissa lisänimissä. Kaikki nämä nimet tulevat esiin riitatilanteessa, jossa Allu saa selville, että Veijo Haagert on

aiemmin ollut Kertun poikaystävä (Härkönen 1984: 252). Henkilökohtaisella tasolla syy Allun pejoratiivisiin nimivalintoihin on mustasukkaisuus Kertun entisen poikaystävän takia, mikä kyseisessä tilanteessa näkyy valituissa haukkumanimissä. Yleisemmällä tasolla nimivalinnoissa heijastuu valtaväestön negatiivinen asenne romaneja kohtaan sosiaalisena ryhmänä.

Sävyltään hyvin vahvasti negatiivisten lisänimien ohessa kirjassa on käytetty myös neutraalimpia nimiviittauksia. Sävyltään suhteellisen neutraalia *Turhantupisija*-lisänimeä käyttää Svante Takkinen (Härkönen 1984: 286). Svante on itse harvapuheinen henkilöahmo, joka ei ilmeisesti arvosta henkilöitä, jotka puhuvat hänen mielestään paljon. Myöskään *Baarinpitäjä-ämmä*-lisänimi ei ole kovin voimakkaasti negatiivinen nimiviittaus, ja tässä pejoratiivisuus tulee esiin vain *ämmä*-sanassa. Lahja käyttää *Asiantuntija*-nimeä Pasi Rutasesta viitatessaan tämän mielipiteeseen, jota pitää arvottomana (Härkönen 1984: 283). *Asiantuntija*-lisänimi ei yleiskieliseltä merkitykseltään ole negatiivinen, ja kirjan kerronnassa käytettynäkin sen sävy on melko neutraali. Neutraali sävy johtunee siitä, että Lahja kuvataan kirjassa lempeäksi ja huolehtivaksi henkilöksi, jonka kielenkäyttö on yleisesti ottaen hänen luonteenpiirteittänsä mukaista.

Kielteinen suhtautuminen nimenkantajaa kohtaan *professori PLK* -nimessä ei näyttäydä itse nimessä, vaan negatiivisuus selittyy kirjan tilanteen perusteella.

- (4) Pulunkesyttäjä nyökkäs lyhyesti. Taala loikkas ylös ja nosti sen käden kattoa kohti. – Ja tässä hän on! se kuulutti riemastuneena. – Tässä näette hänet raskaan työprosessinsa jälkeen, hän teki laajan tutkielman Smurffeista! Onko takki tyhjä, professori PLK? (Härkönen 1984: 48.)

Negatiivisen tunteen sijaan *professori PLK*:n professori-titteli saattaa herättää mielikuvan älykkyydestä ja asiantuntijuudesta, joten puhuttelijan kielteiset tunteet puhuteltavaa kohtaan selittyvät vain tilanteen ilmapiirin perusteella. Samassa tilanteessa Allu ja Taala käyttävät Pulunkesyttäjistä myös nimiä *Pulunkesyttäjä-kulta* ja *Pulunkesyttäjä-pieni* (Härkönen 1984: 47). Vaikka sanat *kulta* ja *pieni* ovat yleismerkitykseltään hellittelysävyisiä, tässä tilanteessa niillä ilmaistaan epäsuorasti ivaa Pulunkesyttäjää kohtaan.

Taipumattoman nimikemääritteen sisältämissä lisänimissä *mr. Nyyslä, mrs. Nyyslä, Herra Nyyslä* ja *Rouva Nyyslä* negatiivisuus Nyyslään pariskuntaa kohtaan ei näy varsinaisissa nimi-ilmauksissa, vaan piilotettu halveksunta heitä kohtaan tulee esiin muussa kirjan kerronnassa.

- (5) Entä Kirstin vanhemmat, *mr.* ja *mrs.* Nyyslä. Akalla oli valtava aurinkohattu ja punanen nuorekas kävelypuku. Korvissa heilu kuvottavat muoviriipukset. Ukko oli sonnustautunu urheilulliseen sinivalkoiseen vapaa-ajan asuun. Mä olin varma, että sen tylsiä urheilujuttuja sais kuunnella tuomiopäivään asti. (Härkönen 1984: 235.)

Nimikemääritteiden *herra, rouva, mr.* ja *mrs.* käyttö virallisen nimen yhteydessä ilmentää usein arvostusta nimettävää kohtaan, mutta *Herra Nyyslä, Rouva Nyyslä, mr. Nyyslä* ja *mrs. Nyyslä* ovat kuitenkin tässä tapauksessa ironissävyytteisiä, ”Kempelästä eli suuresta maailmasta kotoisin olevien homehtuneiden sukulaisten”, nimiä (Härkönen 1984: 234–237.) Se, että Allu ei käytä näiden henkilöihän etunimiä, ilmentää tässä tapauksessa etäistä ja halveksuvaa suhtautumista kyseisiin ihmisiin.

Epäviralliset lisänimet *Tyttäreni, Taatusti Lämpäsemätön* ja *Viimeinen Viihdyttäj* poikkeavat muista pejoratiivisista lisänimistä siten, että näitä ei ole suunnattu kenellekään toiselle henkilölle, vaan Kerttu käyttää näitä nimiä itsestään. *Viimeinen Viihdyttäj* -nimi on Kertun tulevaisuuden suunnitelmiin liittyvä pejoratiivissävyyinen deskriptiivinen lisänimi. Kerttu kertoo tulevaisuuden suunnitelmistaan tilanteessa, jossa Torvenkylän nuorisoyhdistys on kokoontunut viettämään iltaa läheiselle autotalolle alkoholia juomaan. Tunnelma on koko illan ollut kireä, sillä ennen iltaa Allu ja Kerttu ovat riidelleet. Kokoontumisen kielteinen tunnelma vaikuttaa muihinkin henkilöihin ja heidän kielenkäyttönsä.

- (6) – Musta tulee Viimeinen Viihdyttäj. – – Viimeinen Viihdyttäj. Mää oisin vankiloissa semmonen nainen joka viettää kuolemaantuomittujen kanssa niiden viemisen yön. (Härkönen 1984: 253–254.)

Tilannetta, jossa *Viimeinen Viihdyttäj* -nimi tulee esiin, edeltää Pasi Rutasen Kerttua luonnehtiva kommentti, jossa Rutanen sanoo Kertun olevan ”narttu pahinta laatua”

(Härkönen 1984: 252). Tyttö käyttää itsestään *Viimeinen Viihdyttävä* -nimeä yllyttäkseen Allua tulemaan mustasukkaiseksi. Sisällöltään samantyyppinen Kertun itseensä kohdistama pejoratiivinen lisänimi on myös *Tyttäreni, Taatusti Lämpäisemätön*, jota Kerttu käyttää riidellessään äitinsä kanssa.

- (7) – Laps kulta kuule Kerttu rakas kun se on tytön maine äkkiä pilalla ja sitten ei pääse naimisiin, kunnon pojan kanssa. – –
 – Niin niin äiti rakas, alota taas äiti rakas. Pistä mulle lappu selkään ku käyvvään Kalajoella. Kirjota siihen että Tyttäreni, Taatusti Lämpäisemätön! Varatkaa mukaan taltta ja käykää kiinni! (Härkönen 1984: 175.)

Kontrasti Kertun luonteenpiirteiden ja lisänimien *Viimeinen Viihdyttävä* sekä *Tyttäreni, Taatusti Lämpäisemätön* välillä on suuri. Kertulla on ollut vain vähän seksuaalisia kokemuksia, joten kyseisissä tilanteissa tyttö ei kuvaakaan aitoja käyttäytymispiirteitään vaan käyttää nimiä itseironisesti, itseensä kohdistuvina pejoratiivisina lisäniminä.

Kortiston Superkunkku on Allun käyttämä pejoratiivinen lisänimi hänen vaasalaisesta tutustaan, joka on Pulunkesyttäjän kaveripiiriin kuuluva henkilö.

- (8) – Mä tunnen jotenkuten yhden niistä, oikeen Kortiston Superkunkun. Sitä sanotaan Marsuksi. Ennätys: kolme vuotta täysin työttömänä. (Härkönen 1984: 45.)

Esimerkin (8) *kortisto*-sana viittaa nykyiseen Työ- ja elinkeinotoimistoon, jota arkikielessä nimitetään työttömyyskortistoksi. *Kortiston Superkunkku* -nimen valinnan taustalla vaikuttaa Allun negatiivinen suhtautuminen kaikkia Pulunkesyttäjän kaveripiiriin kuuluvia työttömiä kohtaan, vaikka kielteisyyks tässä tilanteessa henkilöityykin vain yhteen heistä eli Marsuun.

- (9) – Pulunkesyttävä alko vilkuilla seinille hiljasen pahastuneena. Olishan mun pitäny muistaa et se oli työtön. Kaikki Pulunkesyttäjän kaveritki oli työttömiä. Niistä oli huippua istua Sokoksen Baarissa pitämässä marttyyrien kerhoaan. Siellä ne raapusti pimeitä tankoja sinisiin runovihkoihin. (Härkönen 1984: 45.)

Allu pitää ryhmään kuuluvia jäseniä ”lorttipäinä”, jotka tuhlaavat aikaansa, eivätkä kehitä itseään, vaikka näillä olisi mahdollisuus tehdä niin (Härkönen 1984: 45). *Kortiston Superkunkku* -nimivalinnan taustalla voidaankin nähdä toiseen sosiaaliryhmään kuuluvan henkilön väheksyminen.

Yli 75 % vastaajista arvioi pejoratiiviset lisänimet *Viimeinen Viihdyttäjä*, *Tyttäreni*, *Taatusti Läpäisemätön*, *Rutasen paskanjauhaja* ja *Kortiston Superkunkku* humoristisiksi (ks. liite 2). *Viimeinen Viihdyttäjä* -nimessä on mukana sanaleikki, joka perustuu sanojen samanlaiseen alkusointuun ja sanojen monimerkityksellisyyteen. Nimien *Tyttäreni*, *Taatusti Läpäisemätön* ja *Rutasen paskanjauhaja* humoristiset piirteet voivat selittyä sillä, että seksuaalissävyytteisiä asioita ja alatyylisiä ilmauksia usein vältellään kulttuurissamme julkisessa kielenkäytössä, joten henkilöiden nimeäminen tällaisilla nimillä on yllättävää. Humoristiseksi koettu *Kortiston Superkunkku* -nimi voi herättää ajatuksen siitä, että nimenkantaja olisi ikään kuin kuninkaan asemassa työttömyyskortistossa, mikä synnyttää ristiriitaisuudessaan surkuhupaisan mielikuvan. Nimien *Murhaaja*, *Manne*, *Hevosvaras*, *Mutakuono*, *Typerys*, *Asiantuntija*, *Herra Nyyssölä*, *Rouva Nyyssölä*, *mr. Nyyssölä* ja *mrs. Nyyssölä* ei koettu sisältävän huumoria (ks. liite 2). Nämä nimet ovat yleisessä kielenkäytössä yllätyksettömiä ja lisäksi merkitykseltään vakiintuneita, eivätkä ne siksi ole erityisen huvittavia.

4.2.3 Hellittelynimet

Hellittelynimet-luokkaan sisältyvät sekä hellittelytarkoituksessa käytetyt nimet että Allun Kertusta käyttämät seksuaalisuuteen liittyvät nimet, koska hellittely ja seksuaalisuus limittyvät Allun mielessä ja kirjan kerronnassa tiiviisti toisiinsa. Allu viittaa Kerttuun monin eri nimivariaatioin, jotka ovat *Torvenkylän seksipommi*, *Kerttu Hurmerinta*, *Keijukainen*, *Irvikissa*, *Katti*, *Pikku Lolita Kolmonen*, *Hani*, *Kerttu-pieni*, *Kerttu-rakas* ja *Pentu*. *Torvenkylän seksipommi* on seksuaalisen sävyn sisältämän hellittelynimen ohella myös Kertun ulkonäköä kuvaava deskriptiivinen nimi, sillä Allu viittaa Kerttuun tällä nimellä heti ensitapaamisen jälkeen, ennen kuin on tutustunut Kertun luonteenpiirteisiin. Tässä nimivalinnassa korostuu kirjan teeman mukaisesti seksuaalisuus. Myös *Kerttu Hurmerinta* -lisänimi on Kertun ulkonäköä kuvaava nimi,

joka pohjautuu tytön virallisen *Kerttu Hurme* -nimen hypokorismiin. Nimen seksuaalinen merkitys sisältyy sukunimeen lisättyyn *rinta*-sanaan. Lisänimien *Keijukainen*, *Kerttu-pieni* ja *Kerttu-rakas* yhteys hellittelyyn on selkeä, mutta lisänimien *Irvikissa* ja *Katti* hellittelymerkitys ei sen sijaan ole yhtä läpinäkyvä. Allun käyttämien nimivalintojen taustalla vaikuttava mieltymys kissoihin selviää kirjan kerronnasta.

- (10) – Mä jumaloin kissoja. Niissä oli jotain mielettömän seksikästä. Kattokaa joskus kissaa ku se kävelee pehmeesti sohvan selkänojaa pitkin. Se osaa mennä niin tyylikkäästi ja rauhallisesti. Jos mä katon kissaa oikeen kauan niin mua haluttaa lukee pornokirjaa. (Härkönen 1984: 79.)

Kolmiosaisen *Pikku Lolita Kolmonen* -lisänimen yhteys hellittelyyn ilmenee selkeimmin *pikku*-sanasta. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *pikku*-sanaa käytetäänkin hellittelevässä merkityksessä, kuten ilmaisussa ”Oma pikku kultani” (KS s.v. *pikku*). Kirjan teemana oleva nuoren pojan seksuaalisuuden herääminen taas näyttäytyy *Lolita*-nimessä. Nimi voidaan yhdistää Vladimir Nabokovin (1959) *Lolita*-romaniin, jonka teemana myös on seksuaalisuus. Lisänimen *kolmonen*-sana viittaa Kertun asemaan Allun kolmantena ihastuksena, sillä hänen tyttöystäviään ovat aiemmin olleet myös Outi ja Piikki. Allun Outista käyttämän *Outi-hani*-hellittelynimen ja Kertun lisänimen *Hani* pohjalla on englanninkielinen hunajaa tarkoittava *honey*-sana, jota käytetään yleisesti hellittelyssä. *Outi-hani*-nimen lisäksi erisnimestä ja jälkiosasta koostuvia hellittelynimiä aineistossa ovat *Kerttu-pieni*, *Kerttu-rakas*, *Björn-kulta*, *Alpo-pieni* ja *Lahja-kulta*, joissa hellittelysävy ilmenee nimien jälkiosissa. *Lahja-kulta*-nimen käyttöön liittyy mielenkiintoinen piirre, jonka taustalla näkyy muutos Allun suhtautumisessa Lahjaa kohtaan. Saavuttuaan Torvenkylään Allu viittaa Lahjaan aluksi esimerkiksi ulkonäköön liittyvillä negatiivisilla nimityksillä ”lahonnu muija”, ”kinttajalka” ja ”ruppana” (ks. Härkönen 1984: 75, 79). Tutustuttuaan Lahjan luonteenpiirteisiin paremmin Allun suhtautuminen muuttuu niin paljon positiivisemmaksi, että hän käyttää Lahjaan viitatessaan *Lahja-kulta*-hellittelynimeä.

Leipälapio on Kertun käyttämä nimi Allusta. Hellittelysävy ei näy nimestä sinällään, sillä leipälapion merkitys on tavallisimmin ”pitkävärtinen puulapio, jolla leipiä pannaan suureen (leivin)uuniin ja otetaan sieltä” (KS s.v. *leipälapio*).

- (11) Se hyppäs renikalle ja pullapussi heilahti mun päähän. – Jos et kumminkaan viittis runnoa mua, mä pyysin. – Mä oon saanu jo pariin otteeseen ovesta ottaan niin että ohimoissa kumisee.
– Leipäläpio, Kerttu sano melkeen hellällä äänellä. – Leipäläpio. Se piteli musta lujasti kiinni kun mä ajoin. (Härkönen 1984: 179.)

Kyselyn vastaajista suuri osa (75 %) piti *Leipäläpio*-hellittelynimeä humoristisena, mikä selittynee sillä, että ihminen on nimetty elottoman arkiesineen mukaan. Myös hellittelynimi *Torvenkylän seksipommi* osoittautui kyselyn vastauksissa 68-prosenttisesti humoristiseksi. Sanakirjamäärittelmän mukaan *seksipommia* käytetään leikillisenä ilmauksena seksuaalisesti erittäin kiihottavasta naisesta (KS s.v. *seksipommi*). Sen sijaan *Kerttu Hurmerinta* -lisänimen ei koettu olevan humoristinen. *Hurmerinta*-sukunimi on rakenteeltaan tavallinen sukunimi, joka kuuluu suomalaiseen henkilönnimisysteemiin, eikä se täten ole yllättävä henkilön nimenä. Myös hellittelynimet *Kerttu-pieni*, *Kerttu-rakas*, *Björn-kulta*, *Outi-hani*, *Hani*, *Lahja-kulta* ja *Alpo-pieni* ovat ihmisiin viitattaessa yllätyksettömiä, eivätkä nämä kyselyn perusteella herätäkään humoristista mielikuvaa. (ks. liite 2.)

4.2.4 Deskriptiiviset lisänimet

Häräntappoaseessa on 20 deskriptiivistä lisänimeä (ks. liite 1), joilla kuvataan henkilöhahmojen ulkonäköä, asuinpaikkaa, ammattia ja tyyppillistä toimintaa sekä henkilöhahmojen välisiä sukulaisuussuhteita. Ulkonäköä kuvailevia lisänimiä aineistossa ovat *Jänttärä*, *Pullapirtin houkutuslintu* ja *Piikki*. *Jänttärä* ja *Pullapirtin houkutuslintu* mainitaan *Häräntappoaseessa* vain yhden kerran, eikä hahmoilla ole keskeistä roolia teoksessa.

- (12) Kerran kevätjuhlissa ekaluokka esitti tosi tasokkaan Kalevala-näytelmän. Joku pikku Jänttärä oli Väinämöinen ja joku Pullapirtin houkutuslintu oli Aino. Likka pelkäsi tajuttomasti, posket hehku ja huulet tärähteli. Niin sen ois pitäny sanoa Väinämöiselle joka houkutteli sitä veneeseen, että en halua kultiasi en halaja hopeoitasi. (Härkönen 1984: 53–54.)

Esimerkin (12) *Jänttärä*-nimi voi liittyä henkilöhahmon vantteraan tai tanakkaan ruumiinrakenteeseen. Gummeruksen Uudessa suomen kielen sanakirjassa mainitaan

sana *jäntterä*, jonka määritellään tarkoittavan vantteraa, tukevaa tai tanakkaa ruumiinrakennetta (GU s.v. *jäntterä*). Näytelmään osallistuvan henkilöhahmon *Pullapirtin houkutuslintu* -nimen alkuosassa oleva *pullapirtti*-sana viitanee oululaiseen leipomotalan yritykseen, joka sijaitsee lähellä Härkösen kotiseutua (ks. Pulla-Pirtti 2013). Jotta *Häräntappoaseen* lukija pystyisi oivaltamaan *Pullapirtin houkutuslintu* -lisänimeen kuuluvan *pullapirtti*-sanankuperän, hänen on tunnettava kyseinen yritys. *Pulla*-sanankuperusteella nimi voidaan kuitenkin liittää pyöreyyteen, jolloin voidaan tulkita, että *Pullapirtin houkutuslintu* -nimeä käytetään kuvaamassa tytön ulkonäköä. Houkutuslintu taas on metsästyksessä houkuttimena käytettävä lintu (KS s.v. *houkutuslintu*). Esimerkissä (12) Allu ei kuitenkaan suoranaisesti viittaa *houkutuslintu*-sanalla *Häräntappoaseessa* esiintyvän henkilöhahmon henkilökohtaisiin ominaisuuksiin, vaan *houkutus*-sana liittyy esitettävänä olevaan Kalevala-näytelmän kohtaukseen, tytön rooliin Ainona ja Aino-näytelmähahmon piirteisiin.

Piikki ja *Pieni Vihreä Vaikuttaja* viittaavat samaan henkilöhahmoon, jonka virallista nimeä ei mainita kirjassa. *Piikki*-nimivalintaan on vaikuttanut tytön ulkonäkö ja nimellä *Pieni Vihreä Vaikuttaja* kuvataan sekä henkilöhahmon ulkoista olemusta että tämän tyypillistä toimintaa.

- (13) Joku sen tuttu oli keskustapuolueen jotain sosiaalipamppuja ja se iski silmänsä Piikkiin. Mä sanoin sitä Piikiksi ku se näytti aivan peikkotytöltä. Piikki oli hyvä laulaan ja se palkkas sen johonki puolueen pirskeisiin vetään virttä isosta rahasta. Mä näin lehdessä kuvan. Vihree ruttunen pusakka päällä, suu ammollaan neliapilan ja Virolaisen Valtakunnan puolesta. Se koko ihminen meni siitä pilalle. Mä aloin kutsua sitä Piiseksi Vihreäksi Vaikuttajaksi ja se lähti lopullisesti. (Härkönen 1984: 43.)

Henkilöhahmojen tyypillistä toimintaa kuvataan *Pieni Vihreä Vaikuttaja* -nimen lisäksi lisänimillä *Tauno-super-harava-mies*, *Alpo-yleispelastaja*, *Pulunkesyttäjä*, *Salapoliisi*, *Torvenkylän monitoimimies*, *Hattivatti*, *Pyssymies-Ripe* ja *Liipasin-Rippey*. Esimerkiksi Pulunkesyttäjähenkilöhahmo toimii aktiivisesti vihreiden arvojen puolesta ja haluaa parantaa ihmisten ja eläinten asemaa yhteiskunnassa.

- (14) - Ahaa, itse Pulunkesyttäjä. Me sanottiin sitä pulunkesyttäjäksi ku se oli lintututkija ja vaikka mitä muuta. Mä en edes muista sen oikeeta nimeä, se oli vaan aina Pulunkesyttäjä. (Härkönen 1984: 33.)

Torvenkylän monitoimimies ja *Salapoliisi* ovat Allun käyttämiä nimiä Toivo Tuuhosesta, jonka harrastuksena on Torvenkylän rikosten selvittäminen. Toivo Tuuhosen deskriptiivisenä lisänimenä kirjassa on myös esimerkin (16) *Toivo-parka*, jota käytetään miehen surkuttelussa. *Toivo-parka*-nimen käyttö yhteisöllisessä keskustelussa kuvastaa torvenkyläläisten yleisestä suhtautumistapaa Tuuhosta kohtaan.

- (15) Mäkeä alas viiletti joku laiha kinttana äijä. Sillä oli hörökorvat ja pitkä siivoustakin tyylinen vaate päällä. Voi luoja. Ku se rämis kaupan kohdalle nii mä näin että sillä oli uskomattoman kieroon kasvaneet silmät. Se rämisteli siitä ja nosti käden iloiseen natsitervehdykseen. Suu levis korviin. Ette kyllä usko mutta hampaista oli vaan juuret jäljellä.
 – Tuuhonen! rääkäs Rutanen. – – Nii sitä mä vaan että voisiksää ottaa ton Allun kyytiin ku me kohta mennään Takkiselle – –?
 Voi juma. Olihan se hauskaa sysätä viaton pikkuserkku jonku kylähullun renikalle.
 Tuuhonen katto meitä arvokkaasti. Sit se avas suunsa: - Minä en nyt kyllä voi. Takarenkaani on paikattu tee se itse-menetelmällä. – – Ja Tuuhonen polkas taas liikkeelle, lähti vispaamaan sen huipun takarenkaansa kans.
 – Kuka hullu tuo oli? mä kysyin. Eka kerran mua tosiaan kiinnosti.
 – Se on Toivo Tuuhonen, Torvenkylän monitoimimies, valisti Ripe. – Se selvittelee esimerkiksi pikkurikoksia.
 Voi herrajumala. Mä yritin estää, mutta sain taas jonku kohtauksen. Kaiken päälle vielä jotain kierosilmäsiä yksityisetsiviä. (Härkönen 1984: 87–88.)
- (16) Sit Toivo Tuuhonen pelasti mut. Se rämisteli paikalle. Märkänä se näytti mielisairaalta menninkäiseltä. sellaselta joka piilottelee korvessa sammalista kyhätty torvi päässä. Sillä näytti olevan meno päällä.
 – No mitä se Toivo-parka? kysy Lempi tuttavallisesti.
 Yks hyvä puoli maalaisissa on: ne kohtelee hulluja ja ruumiita asiallisesti. Jos Vaasassa olis tommonen ilmestys kävelly vastaan nii ihmiset ois ollu pakokauhun vallassa. (Härkönen 1984: 125.)

Myös *Pyssymies-Ripe* sekä *Liipasin-Rippey* liittyvät nimetyn tyyppilliseen toimintaan eli tässä tapauksessa Ripe-henkilöhahmon ammutaharrastukseen. *Pyssymies-Ripe*-nimi tulee esiin esimerkin (17) tilanteessa, jossa Rutanen esittelee Allulle Torvenkylän nuoria ensimmäistä kertaa.

- (17) – Ja tuo toinen kovis on Ripe, se on Suomen mestari nuortensarjan pistooliammunnassa. – –
Pyssymies-Ripe hyräili jätkänhumppaa. Mikähän helvetin kuuluisuus seki muka oli. Suomenmestari nuortensarjanpistooliammunnassahelvetti.
(Härkönen 1984: 85–86.)

Pyssymies-Ripe-nimen *pyssy*-sanassa ilmenee Allun väheksyvä asenne Ripen harrastusta kohtaan, koska yleiskielessä *pyssy*ä pidetään lähinnä lasten leikkikaluna (GU s.v. *leikkipyssy*, *nallipyssy*). *Pyssymies-Ripe* -nimivalinnan taustalla voidaankin tulkita olevan Allun kokema kateus samanikäisen pojan onnistumisen takia. *Liipasin-Rippey* -nimivalinta taas tulee esiin kirjan tilanteessa, jossa Allu kertoo näkemästään unesta (Härkönen 1984: 163). Allun uni sijoittuu Villiin länteen, joten *Ripe*-nimen englanninkielinen *Rippey*-kirjoitusasu sopii tilanteeseen hyvin ja korostaa unen miljöötä.

Ammattia kuvaileva lisänimi aineistossa on *Museomuumio*. Tätä nimeä Allu käyttää itsestään, ja nimi liittyy hänen lapsuudenaikaiseen haaveammattiinsa.

- (18) – Niin, pienenä mulla oli sivuhaaveena tulla Museomuumioksi. Jo nimestä kuulee et on kyseessä sivuhaave. – – Mä halusin olla Museomuumio ja mennä siihen sänkyyn makaamaan ja näytellä kuollutta. Ihmiset ois luullu mua vahanukeksi. Mä oisin pitäny vanhanaikasia kampeita päällä, tai ehkä haarniskaa, se ois ollu vielä parempi ratkaisu. Kuollu vahanukke haarniskassa katosvuoteessa.
(Härkönen 1984: 25–26.)

Hattivatti on Allun mummun käyttämä nimi, joka myös liittyy Allun lapsuuteen. Tämä nimi ei ole Härkösen luoma, vaan se on lainattu Tove Janssonin tuotannosta. *Häräntappoaseessa* käytetty *Hattivatti* voidaan mieltää myös hellittelynimeksi, sillä nimen käyttötilanteessa tulee ilmi mummun lapsenlastansa kohtaan tuntema hellyys, joka ilmenee esimerkin (19) *pikku*-sanassa.

- (19) Mä en tavallisesti saanu leikkiä sytkärillä enkä tulitikuilla mut niinä päivinä mä sain vapaasti räpsytellä. Mummu sanoki mua pikku Hattivatiksi sillon, nehän on niitä sähkösiä olentoja joilla on räpylät selällään ja kaavut päällä. (Härkönen 1984: 239.)

Hattivatti-nimi on kyselyn vastaajien mielestä 65-prosenttisesti humoristinen (ks. liite 2). Nimen kokemiseen hauskaksi saattaa vaikuttaa se, että Janssonin tuotannossa esiintyvien *Hattivatti*-olioiden ominaisuudet ovat ihmiseen liitettynä huvittavia. Myös nimet *Pullapirtin Houkutuslintu*, *Museomuumio* sekä erisnimen sisältämä ketjusana *Tauno-super-harava-mies* miellettiin kyselyssä vähintään 70-prosenttisesti humoristiseksi. Allun asuinpaikasta eli Vaasasta juontava deskriptiivinen lisänimi *Rannikonpoika* ja Toivo Tuuhosen lisänimi *Salapoliisi* eivät kyselyn vastausten perusteella ole kovin humoristisia, mutta kuitenkin noin 30 % vastaajista löysi näistä nimistä huvittavia piirteitä (ks. liite 2.) *Pikkuserkku*-nimi sekä yhdyssanalliset nimet *Pasi-poika*, *Tauno-hyvä*, *Lahja-täti*, *Fanni-täti* ja *Toivo-parka* eivät kyselyn vastausten perusteella ole hauskoja. Kaikista kyselyssä mukana olleista epävirallisista lisänimistä juuri *Pikkuserkku*-nimi koettiin vähiten huvittavaksi; jopa 91 % vastaajista piti tätä nimeä ei-humoristisena (ks. liite 2.) Esimerkiksi *täti* ja *pikkuserkku* ovat suomen kielessä yleisiä sukulaisuussuhdetta ilmaisevia sanoja, eivätkä ne täten ole ristiriitaisia ilmaisuja henkilöihin viitattaessa.

4.3 Kollektiiviset henkilönnimet

Häräntappoaseen kollektiiviset henkilönnimet viittaavat sekä perheisiin että ryhmiin. Perheisiin viittaavat nimet ovat *Hurmeen klaani*, *Hurmeen perhe*, *Nyysölät*, *Nyysölän perhe*, *Nyysölän klaani*, *Takkisen perhe*, *Takkiset* ja *Takkis-Tappajien Kummajaislegioona*. Ryhmät, joiden jäsenten välillä ei ole sukulaisuussuhdetta, ovat *Ryhmä*, *Kastehelmet*, *Kellokukat*, *Leskenlehdet*, *Mehiläiset*, *Torvenkylän komppania*, *Torvenkylän nuorisoklaani*, *Torvenkylän raggarit* ja *Pojat*. Teoksen kollektiivisilla nimillä viitataan perheisiin ja ryhmiin yksikköinä, eikä tilanteissa luetella niihin kuuluvia yksilöitä erikseen, jolloin kyseisissä henkilönnimissä korostuu nimenomaan kokonaisuutta ilmaiseva tarkoitus. Perheisiin viittaavissa nimissä *Nyysölät* ja *Takkiset* kollektiivisuus ilmaistaan monikollisessa rakenteessa, ja monikollisella rakenteella on muodostettu myös nimet *Torvenkylän raggarit*, *Kastehelmet*, *Kellokukat*, *Leskenlehdet*, *Mehiläiset* ja *Pojat*. Yksikkömuotoiset sanat *klaani*, *perhe*, *ryhmä*, *legioona* ja *komppania* sisältävät kollektiivisen merkityksen sanoissa itsessään.

Nimiin *Hurmeen klaani*, *Nyyssölän klaani* ja *Torvenkylän nuorisoklaani* yhdistetyt *klaani*-sanat voivat ristiriitaisuudessaan ja yllättävässä käyttöyhteydessään synnyttää humoristisen mielikuvan, sillä klaanit eivät kuulu suomalaiseen henkilönnimisysteemiin, vaan ne liitetään yleisemmin Skotlannin ja Irlannin sukuyhteisöihin (ks. KS s.v. *klaani*). Samaan tapaan ristiriitaisia ovat myös kollektiivinimet *Torvenkylän komppania* ja *Torvenkylän raggarit*. *Komppania*-sana kytkeytyy ensisijaisesti armeijayksikköön, ja armeijaan liittyy usein mielikuva järjestelmällisyydestä ja kurinalaisista menettelytavoista. *Torvenkylän komppania* -ryhmään kuuluvien nuorten käyttäytyminen ei selvästikään muistuta armeijan toimintaa, joten kyseisen nimestä nousevan mielikuvan ja nuorisoryhmän jäsenten aitojen käyttäytymistapojen välinen kontrasti voi synnyttää ironisen vaikutelman. Allun käyttämä *Torvenkylän raggarit* on samaan nuorisoryhmään viittaava nimi, jossa ilmenee samantyyppinen kontrasti kuin *Torvenkylän komppania* -nimessä. Yleiskielessä raggarit ovat ”autohurjastelua harrastavia aggressiivisia jenginuoria” (KS s.v. *raggari*). *Raggarit*-sana viittaamassa *Torvenkylän* nuoriin onkin melko vahva ilmaus, sillä ryhmään kuuluvat Toke, Ripe, Vuokko ja Kerttu eivät toimi aggressiivisella tavalla, vaan ovat useimmissa kirjan tilanteissa hyvätapaisia. Kollektiivinimiä *Torvenkylän komppania* ja *Torvenkylän raggarit* lienee kirjassa käytetty pääasiassa humoristisessa tehtävässä.

Selkeästi humoristinen on myös kollektiivinimi *Takkis-Tappajien Kummajaislegioona*. Tämä nimi liittyy kirjan tapahtumaan, jossa Allu joutuu ensimmäiseen työtehtäväänsä Takkisten maatilalla. Allu ei käytä *Takkis-Tappajien Kummajaislegioona* -nimeä vielä esimerkin (20) tilanteessa, vaan se tulee esiin myöhemmin hänen unessaan (ks. Härkönen 1984: 165).

- (20) Heinäkasa. Nytkyttämistä ja peuhaamista. Pistää. Puristaa. Koska täällä saa kahvia? – – Nyt mä vasta tajuan miks jyväjemmarit on niin pimeitä jätkiä. Ne yksinkertaisesti polki heiniin viimesetki järjenrippeensä. – – Svante ei arvaa mun ajatuksenjuoksua. Se on päättäny tarinansa ja harppoo traktorille ja ajaa Rutasen takas kidutukseen. Siitä alkaa räkki. Traktori tärähtää, tahti kiihtyy. Heinää. Kusettaa. Kahvia. Mitähän ne sanois jos mä kylmän rauhallisesti poistuisin paikalta? Mä en oo tullu tänne kuolemaan janoon ja hikeen. (Härkönen 1984: 93–94, 97.)

Takkisen perheen nimeäminen *kummajaisiksi* ja *tappajiksi* johtuu siitä, että heinäpellolla työskentely osoittautuu Allulle liian raskaaksi, minkä takia hänen suhtautumisensa on hyvin negatiivista työtä teettävää Takkisen perhettä kohtaan. *Takkis-Tappajien Kummajaislegioona* -nimen humoristisuus selittyy *legioona*-sanasta syntyvillä ristiriitaisilla mielikuvilla. *Legioonan* sanakirjamerkitys on ”muinaisroomalainen jalkaväen osasto, jossa oli 4 000–6 000 sotilasta” (GU s.v. *legioona*), eli sillä tarkoitetaan yleensä hyvin suurta ryhmää, kun taas Takkisen perheeseen kuuluu vain kolme jäsentä. Lisäksi humoristista mielikuvaa lisää se, että legioonat eivät kuulu suomalaiseen yhteiskuntaan. Esimerkiksi nimivariantit *Takkiset* ja *Takkis-Tappajien Kummajaislegioona* ovat samaan perheeseen viittaavia nimiä, joissa on huomattava sävyero. Neutraalin *Takkiset*-nimivalinnan taustalla on pelkästään ryhmää ilmaiseva tarkoitus, mutta negatiivisemmassa *Takkis-Tappajien Kummajaislegioona* -nimessä ja sen käytössä tulee esiin nimenkäyttäjän hyvinkin negatiivinen yksilöllinen asennoituminen nimettyä ryhmää kohtaan.

Allulle jo lapsesta saakka ominainen negatiivinen suhtautuminen näkyy myös esimerkin (21) tilanteessa, jossa lasten päiväkerhon ryhmille keksitään nimiä.

- (21) – Antakaa ryhmällemme jokin kiva nimi, vaikka luonnon maailmasta! sano yks tädeistä. – – No niin nyt sitten saamme kuulla tulokset! tati lässytti. – Mikä on ensimmäinen ryhmä?
– Kellokukat! kimitti yks porukka. Toinen oli Mehiläiset, kolmas Kastehelmet, neljäs Leskenlehdet. – Entäpä te? kysy ämmä ja käänty meihin. – Ryhmä, mä sanoin ja niistin äänekkäästi. Mulla oli helvetillinen nuha sillon. – Niin mutta mikä sen NIMI on? jankkas ämmä. – Meidän nimi on Ryhmä, mä töksäytin päättäväisesti. (Härkönen 1984: 69.)

Tytöistä koostuvien ryhmien nimiksi on valittu *Kastehelmet*, *Kellokukat*, *Leskenlehdet* ja *Mehiläiset*. Näissä nimivalinnoissa ja esimerkin (21) tilanteen kuvauksessa korostuu sukupuoleen liittyvät stereotyyppit, joiden mukaan tytöt ovat tottelevaisia ja pitävät esimerkiksi kukkia kauniina asioina. Esimerkissä näkyy myös Allun negatiivinen suhtautuminen koko nimeämisprosessia kohtaan. Auktoriteettivastaisuus näkyy siinä, että poika ei noudata päiväkerhon ohjaajan kehotusta, vaan nimeää ryhmän oman mielensä mukaisesti. Lisäksi negatiivinen asenne ohjaajaa kohtaan näkyy *ämmä-*

nimityksessä. *Ryhmä*-nimessä asenteellisuus ei siis ole nähtävissä nimestä suoraan, vaan halveksiva asenne selittyy kirjan tilanteen kuvauksen perusteella. Myöskään yleiskieliseltä merkitykseltään neutraalissa *Pojat*-nimessä negatiivisuus ei näy itse nimestä. Allu viittaa *Pojat*-nimellä kahden henkilöhahmon muodostamaan ryhmään, johon kuuluvat Ripe ja Toke. Nimen käyttötilannetta edeltää kuvaus, jossa Ripe, Toke, Pasi ja Allu polttavat tupakkaa julkisella paikalla. Paikalle saapuu vanhempi nainen, joka on ”kylän pahin juoruakka”, ja naisen pelätään kertovan tupakan poltosta Takkisen pariskunnalle. Allun väheksyvän mielipiteen mukaan *Pojat*-ryhmään kuuluvat ”isot jätkät pelkää jotain saatanan kastelukannuhipparia kuset housuissa” (Härkönen 1984: 88). Allu pitää Ripen ja Token asennetta omaan asenteeseensa verrattuna lapsellisena, koska ajattelee ikäistensä voivan jo toimia haluamallaan tavalla. Allun Ripeen ja Tokeen kohdistama ”pojittelu” on sinänsä koomista, sillä kaikki tilanteeseen osallistuvat nuoret ovat lähes samanikäisiä.

5 TULOKSET JA PÄÄTELMÄT

Tässä tutkielmassa tavoitteenani oli selvittää, näkyvätkö Anna-Leena Härkösen kirjalliseen tyylille ominaiset realismisuus ja humoristisuus *Häräntappoaseen* henkilönnimisessä, sekä ilmeneekö henkilönnimissä ja niiden käytössä kirjan muuta kerrontaa tukevia piirteitä. Lisäksi pohdin, millaisia tekijöitä nimivalintojen taustalla on, ja millaisia mielikuvia nimistä mahdollisesti nousee. Humoristisen mielikuvan selvittämistä varten toteutin myös tutkimuskyselyn, jossa vastaajilta kysyttiin heidän mielihäilyttään epävirallisten lisänimien humoristisuudesta. Käsittelin aineiston henkilönnimiä sosiolingvivistisestä näkökulmasta käsin.

Vertailu *Häräntappoaseessa* esiintyvien ja suomalaisen henkilönnimisysteemiin kuuluvien virallisten nimien välillä osoitti, että teoksen henkilönnimistö on realistinen verrattuna aitoon suomalaisen henkilönnimisysteemiin. Aineiston virallisista etunimistä suurin osa on tyypillisiä ja Suomessa yleisesti käytössä olevia nimiä, mutta kirjan etunimistöä löytyy myös nimiä, jotka ajallaan ovat olleet harvinaisempia. Esimerkiksi keskeisimpien nuorten henkilöhahmojen etunimet *Alpo*, *Kerttu* ja *Vuokko* eivät kirjan tapahtuma-ajankohdalla olleet tyypillisiä 14–16-vuotiaiden henkilöiden nimiä, vaan nämä nimet ovat olleet suosittuja jo aikaisemmillä sukupolvilla. *Alpoa*, *Kerttua* ja *Vuokkoa* voidaankin pitää perinteisinä tai jopa vanhanaikaisina niminä nimenkantajiensa ikään nähden. Vaikka suurin osa (80 %) teoksen virallisista sukunimistä on nimiä, joilla on Suomessa vain vähän nimenkantajia, löytyvät kaikki teoksen sukunimet jossain muodossa suomalaisesta henkilönnimisysteemistä. Sekä kirjan etunimet että sukunimet ovat rakenteeltaan ja äänneasultaan samankaltaisia kuin suomalaiset nimet yleisesti ovat. Teoksen viralliseen henkilönnimistöön kuuluvat nimet eivät merkittävästi erotu aidoista suomalaisista henkilönnimistä, ja täten kirjassa esiintyvät viralliset nimet ovat osaltaan tukemassa *Häräntappoaseelle* ominaista realismisuuden tuntua. Virallisella nimistöllä voidaankin nähdä olevan tärkeä rooli kirjasta nousevan realismuksen mielikuvan synnyssä, yhtenä osana teoskokonaisuutta.

Aineiston hypokoristiset lisänimet ovat enimmäkseen henkilöhahmon virallisesta nimestä lyhentämällä muodostettuja. Kirjassa viitataan esimerkiksi päähenkilöön

useammin *Allu*-nimellä kuin sen kantanimenä olevalla henkilöahmon virallisella *Alpo*-nimellä. Hypokorististen lisänimien valintaan on vaikuttanut myös nimenkantajan ulkonäkö (*P. Rutantöyhtö*), tai valitussa nimessä korostuu nimen käyttötilanteen tapahtumaympäristö (*T. Mäclini*).

Epävirallisten lisänimien joukosta suuri osa on pejoratiivisia eli negatiivissävytteisiä. Monet pejoratiiviset nimet ovat Allun käyttämiä, ja näissä nimivalinnoissa korostuu hänelle luonteenomainen negatiivinen elämänasenne. Osa negatiivisuudesta selittyy sillä, että Allu on katkera ja vihainen, koska on vastentahtoisesti ja pakotettuna joutunut lähtemään Torvenkylään, mikä heijastuu inhona lähes kaikkia Torvenkylän tapahtumiin osallistuvia henkilöahmoja kohtaan. Pejoratiiviset lisänimet tulevat usein esiin riitatilanteissa ja ovat kertaluonteisesti käytettyjä haukkumanimiä. Osassa nimi-ilmaisuja kielteisyys tai halveksunta nimettyä kohtaan on selkeästi nähtävissä nimestä suoraan (*Typerys*, *Rutasen paska*), ja osa nimistä taas on sellaisia, että huomioon on otettava muu kirjan kerronta, jotta nimen kielteisyys selviää. Esimerkiksi *Mikkihiiri*-nimen negatiivinen luonne ilmenee vain kirjan tilanteen kuvauksessa. Pejoratiivisissa lisänimissä on nähtävissä myös toisiin sosiaaliluokkiin, kuten romaneihin ja työttömiin, kuuluvien ihmisten väheksymisen vaikutusta.

Allun rakkauden kohteen, Kertun, eri nimivariaatiot ovat poikkeuksetta hellittely- tai seksuaalissävytteisiä. Allun Kerttuun kohdistamien hellittelynimien paljoudessa korostuu kirjan keskeisinä teemoina olevat rakkaus ja seksuaalisuus. Vaikka osassa kirjan tilanteita Allun tunteet Kerttua kohtaan ovat negatiivisiakin, on huomattavaa, että Allu ei missään vaiheessa kirjan kerronnassa viittaa Kerttuun kuin joko neutraaleilla virallisilla nimillä tai hellittely- ja seksuaalissävytteisillä nimillä. Kaikkien aineiston hellittelynimien sisältämien sanojen yleiskieliset merkitykset eivät viittaa hellittelyyn. Yhteys hellittelyyn on selkeä muun muassa nimissä *Lahja-kulta* ja *Kerttu-rakas*, mutta esimerkiksi nimien *Irvikissa* ja *Leipälapio* voidaan tulkita olevan hellittelynimiä vain, kun huomioon otetaan myös muu kirjan kerronta.

Häräntappoaseen deskriptiivisillä lisänimillä kuvataan henkilöahmojen ulkonäköä (*Jänttärä*), asuinpaikkaa (*Rannikonpoika*), ammattia (*Museomuumio*) ja tyyppillistä

toimintaa (*Torvenkylän monitoimimies*) sekä henkilöhahmojen välisiä sukulaisuussuh- teita (*Fanni-täti*). Deskriptiivisissä lisänimissä korostuvat esimerkiksi henkilöhahmojen luonteenpiirteet sekä ulkonäköön liittyvät ominaisuudet, ja nimet antavatkin lisätietoa henkilöhahmoista muun kirjan kerronnan ohella.

Toteuttamani tutkimuskyselyn vastauksien yhdenmukaisuudessa oli nähtävissä hajontaa, sillä kahdeksastakymmenestä epävirallisesta lisänimestä selkeästi humoristiseksi tai ei-humoristiseksi miellettiin 60 % nimistä. Tulos tukee sitä ajatusta, että huumorin kokeminen on hyvinkin yksilöllistä. Vastauksien perusteella kirjan epävirallisista lisä- nimistä noin 30 % koettiin humoristiseksi, eli suurin osa nimistä ei herättänyt humoris- tista mielikuvaa. Tämä johtuu siitä, että aineiston epävirallisissa lisänimissä on paljon sellaisia henkilönnimiä, jotka ovat tavanomaisia yleisessä kielenkäytössä ihmisiin viitattaessa. Hypokoristiset lisänimet (*Allu, Toke*), erisnimestä ja jälkiosasta muodostetut nimet (*Kerttu-pieni, Lahja-täti*), nimikemääritteen sisältävät nimet (*Herra Nyyssölä, Rouva Nyyssölä*) ja yleiskielestä tutut ihmisiin viittaavat ilmaukset kuten *Pikkuserkku* ja *Asiantuntija* ovat vakiintuneita yleiskielessä. Edellä mainitun tyyppiset ilmaukset ovat henkilönniminä yllätyksättömiä eivätkä siksi herätä humoristista mielikuvaa. Epävirallisista lisänimistä ne, joiden piirteet ovat ristiriitaisia kulttuurissamme olemassa olevien yleisten mielteitten kanssa, koettiin humoristiseksi. Esimerkiksi ihmisen nimeäminen elottoman esineen tai eläimen mukaan sisältää huvittavan ristiriidan, minkä perusteella nimet *Leipälapio* ja *Marsu* ovat ihmisten niminä hauskoja. Myös alatyylinen *Rutasen paskanjauhaja* -nimi ja seksuaalisuuteen viittaava nimi *Torvenkylän seksipommi* arvioitiin huvittaviksi. *Tauno-super-harava-mies*-nimeä pidettiin humoristi- sena, ja se poikkeaa rakenteeltaan yleisesti käytetyistä henkilönnimistä. Kyselystä saamani palautteen perusteella osa vastaajista olisi halunnut kertoa perusteluja siitä, mitkä tekijät vaikuttivat humorististen mielikuvien syntyyn. Näiden perustelujen mukaan ottaminen olisi mahdollista toteuttaa kattavammalla kyselyllä.

Teoksen henkilönnimisysteemiin kuuluvat kollektiiviset henkilönnimet jakaantuvat perheisiin ja ryhmiin viittaaviin nimiin. Kirjassa samoihin ryhmiin viitattaessa käytetään erisävyisiä nimivariantteja, ja erisävyisten nimien valintoihin vaikuttavat suuresti nimenomaan vaihtelut tilanteiden ilmapiirissä ja nimenkäyttäjien yksilöllisissä

asenteissa nimettyä ryhmää kohtaan. Sen sijaan sosiaalisten taustamuuttujien vaikutus nimivalintoihin on vähäisempää. Ainoastaan nimien *Kastehelmet*, *Kellokukat*, *Leskenlehdet* ja *Mehiläiset* taustalla on nähtävissä sukupuolen vaikutus nimivalintoihin siten, että tytöistä koostuvat ryhmät on nimetty esimerkiksi kukkien nimillä. Humoristisuus nousee keskeiseksi tekijäksi myös kollektiivisten nimien valinnoissa, sillä useissa aineiston kollektiivisissa nimissä on nähtävissä ristiriitaisia piirteitä sekä valittujen nimien ja nimettyjen kollektiivien että nimien sisältämien sanojen yleiskielisten merkitysten ja kulttuurissamme vallitsevien yleisten mielteiden välillä. Näin ollen kollektiiviset nimet ja se, miten niitä kirjan tilanteissa on käytetty, vaikuttavat osaltaan *Häräntappoaseeseen* ja Härkösen kirjalliseen tyyliin kuuluvan humoristisen mielikuvan syntyyn.

Kaiken kaikkiaan epävirallisten lisänimien ja kollektiivisten nimien valinnoissa sosiaalisilla taustamuuttujilla on tutkimukseni mukaan merkitystä teoksen nimivalinnoissa, mutta nimenkäyttäjän yksilöllinen asenne nimettyä kohtaan, tilanteen luonne ja keskustelun sävy nousevat keskeisimmiksi tekijöiksi nimivalinnoissa. Nimervalinnan taustalla olevat tekijät eivät jokaisessa tapauksessa näy selkeästi itse nimessä, vaan tulkinnoissa on otettava huomioon myös muu kirjan kerronta.

Aineiston keräämisen yhteydessä huomasi, että erisnimien lisäksi myös kirjassa käytetyt henkilöhahmoihin viittaavat nimitykset ovat kielellisesti monimuotoisia ja värikkäitä. Näissäkin on nähtävissä humoristisia piirteitä, kuten esimerkiksi henkilöviittauksissa ”suihkuseurapiirien ja lato-jet-settien kunniavieras” sekä ”nuoltu kookospähkinä”. Tämän vuoksi myös nimitysten tutkiminen olisi kiinnostavaa, sillä näitä viittauksia on teoksessa lukumäärällisesti hyvin paljon, ja niiden analysoinnin perusteella Härkösen kirjallisesta tyylistä voitaisiin rakentaa yhä kattavampi sekä yksityiskohtaisempi kuva.

Vaikka suhtauduinkin tutkimuksessani kirjan henkilöhahmoihin ikään kuin nämä olisivat oikeita ihmisiä, jotka osallistuisivat aitoihin vuorovaikutustilanteisiin ja olisivat itse tehneet nimivalintoja, ovat kaikki kielelliset valinnat luonnollisesti Anna-Leena Härkösen tekemiä. Olisikin mielenkiintoista haastatella Härköstä, ja selvittää, mitkä

seikat ovat olleet vaikuttamassa hänen tekemiinsä nimivalintoihin, ja miten tärkeänä hän henkilönimiä pitää osana teoskokonaisuutta.

Tämä tutkimus sijoittuu muiden Anna-Leena Härkösen tuotannosta tehtyjen tutkimusten joukkoon. Aiemmissä pro gradu -tutkielmissa *Häräntappoase*-romaanin on tarkasteltu muun muassa kirjallisuustieteen viitekehyksessä (esim. Pylväs 1996) ja kielentutkimuksen menetelmiä käyttäen (esim. Taavo 2011). Tutkimukseni voidaan lukea sekä kieli- että kirjallisuustieteen alaan kuuluvaksi, ja saamani tutkimustulokset täydentävät osaltaan kuvaa Härkösen kirjallisesta tyylistä ja siihen olennaisesti kuuluvista humoristisista ja realistisista piirteistä. Ainialan, Saarelman ja Sjöblomin (2008: 332) mukaan kaunokirjallisiin teoksiin sisältyvien nimien ja nimijärjestelmien systemaattinen tarkastelu on ollut vähäistä. Olen pyrkinyt täyttämään tätä tutkimuksellista aukkoa, ja tutkimukseni lisääkin tietoa kaunokirjallisuudessa esiintyvistä henkilönnimistä harvemmin tutkitusta, sosiolingvivistisestä, näkökulmasta käsin.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Härkönen, Anna-Leena (1984). *Häräntappoase*. Helsinki: Otava.

Lähdekirjallisuus

Aho, Niina (2007). ”Voipiolla, Vili puhelimessa”. Teoksessa: Laura Karttunen & Maria Laakso (toim.). *Huumorin aiheita ja vaiheita kaunokirjallisuudessa*. Julkaisuja 10. Tampere: Tampereen yliopiston taideaineiden laitos. 121–132.

Ainiala, Terhi, Minna Saarelma & Paula Sjöblom (2008). *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Tietolipas 121. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Ainiala, Terhi & Ritva Liisa Pitkänen (2002). Paikannimistöntutkimuksen valinnat: etymologioista sosio-onomastiikkaan. *Virittäjä* 106: 2, 231–240.

Bertills, Yvonne (2003a). *Beyond Identification. Proper Names in Children's Literature*. Turku: Åbo Akademi University.

Bertills, Yvonne (2003b). Kaunokirjallisuus ja henkilönnimet. *Virittäjä* 107: 3, 393–397.

GU = MOT Gummeruksen Uusi suomen kielen sanakirja [online]. [Lainattu 1.3.2013]. Saatavilla rajoitettusti: <http://mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>

Hakulinen, Auli (1989). *Suomalaisen keskustelun keinoja 1*. Kieli 4. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Hämäläinen, Simo O. (1982). Mikrotason sosiolingvistiikka – keskustelun kielioppia. Teoksessa: M.K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.). *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus. 132–166.

Härkönen, Anna-Leena (2012). Kirjoita yksi lause. Teoksessa: Markku Turunen (toim.). *Miten kirjani ovat syntyneet 5. Kirjailijoiden Studia Litteraria 2011–2012*. Helsinki: WSOY. 170–191.

ISK = Iso suomen kielioppi (2005) [online]. [Lainattu 1.3.2013]. Saatavilla: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>

Kalliokoski, Jyrki (2008). Kirjailijan kieltä tutkimassa. Teoksessa: Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirainen (toim.). *Kieltä kohti*. Helsinki: Otava. 34–48.

Kantola, Janna (2010). *Kotimaisia nykykertoja 8*. Helsinki: BTJ Finland Oy.

- Kiviniemi, Eero (1982). *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisen etunimet ja nimervalinta*. Espoo: Weilin+Göös.
- Kiviniemi, Eero (1993). *Iita Linta Maria. Etunimiopas vuosituhatteen vaihteeseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 590. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura.
- Kiviniemi, Eero (2006). *Suomalaisen etunimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1103. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura.
- Kiviniemi, Eero (2009). Seitsemän veljeksien etunimistä. Teoksessa: Jaakko Yli-Paavola & Pekka Laaksonen (toim.). *Tulinuija. Aleksis Kiven seuran albumi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 100–114.
- Korpimäki, Lotta (2010). *Heinähattu ja Vilttitossu -sarjan henkilönnimet*. Julkaisematon suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Kotilainen, Sofia (2008). *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KS = MOT Kielitoimiston sanakirja [online]. [Lainattu 1.3.2013]. Saatavilla rajoitetusti: <http://mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- Kuusinen, Iris (2008). *Naisen yksilöityminen suomalaisessa kirjallisuudessa 1950-luvulta lähtien*. Acta Universitatis Tamperensis 1343. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Langendonck, Willy van (1997). Proper names and their categorical presupposition. Teoksessa: Ritva Liisa Pitkänen & Kaija Mallat (toim.). *You name it. Perspectives in onomastic research*. Studia Fennica Linguistica 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 37–46.
- Lappalainen, Hanna (2004). *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 964. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lappalainen, Hanna (2005). Referointi ja variaatio. Sitaatit yksilöllisen variaation kuvastimina ja resursseina. Teoksessa: Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.). *Referointi ja moniäänisyys*. Tietolipas 206. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 150–186.
- Leiwo, Matti (1990). Tekstianalyysin soveltamisesta kaunokirjallisiin teksteihin. Teoksessa: Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.). *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 152–164.

- Leppänen, Sirpa (2000). Kirjallisen tyylin tutkimus. Teoksessa: Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. 219–255.
- Manninen, Jyri (2004). Mielikuvat ohjaavat aikuisten osallistumista koulutukseen. *Aikuiskasvatus* 24: 3. 196–205.
- Mentula, Mikko (2006). *Klonkku, Reppuli ja Hallavaharja. Fiktiivisten erisnimien muodostus, merkitykset ja funktiot J. R. R. Tolkienin teoksessa Taru sormusten herrasta*. Julkaisematon suomen kielen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Merke, Saija (2012). Kielen opiskelu ja tunteet. Affekti jäsentämässä opiskelijoiden aloittamia kysymyskeskusteluita vieraan kielen oppitunneilla. *Virittäjä* 116: 2, 198–230.
- Mikkonen, Pirjo & Sirkka Paikkala (1997). *Sukunimet*. 3. painos. Helsinki: Otava.
- Morreal, John (1987). John Morreal, A New Theory of Laughter. Teoksessa: John Morreal (toim.). *The philosophy of laughter and humor*. Albany: State University of New York Press.
- Nabokov, Vladimir (1959). *Lolita*. (*Lolita*, kääntänyt Eila Pennanen & Juhani Jaskari). Helsinki: Gummerus.
- Nimipalvelu (2012). Väestörekisterikeskus [online]. [Lainattu 24.12.2012]. Saatavilla: <http://verkkopalvelu.vrk.fi/Nimipalvelu/>
- Nuolijärvi, Pirkko (1988). Sukupuoli kielellisen tuotoksen muovaajana. Teoksessa: Lea Laitinen (toim.). *Isosuinen nainen. Tutkielmia naisesta ja kielestä*. Helsinki: Yliopistopaino. 73–91.
- Nuolijärvi, Pirkko (2000). Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. Teoksessa: Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. 13–37.
- Nyholm, Leif (1982). Kieli ja yhteiskunta – sosiolingvistiikkaa marxilaisesta näkökulmasta. Teoksessa: M.K. Suojanen & Päivikki Suojanen (toim.). *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki: Gaudeamus. 111–131.
- Närhi, Eeva-Maria (1997). Gadolin, Salin, Tammelin, Wallin. On the scholarly name type in Finland. Teoksessa: Ritva Liisa Pitkänen & Kaija Mallat (toim.). *You name it. Perspectives in onomastic research*. Studia Fennica Linguistica 7. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 258–267.

- Paikkala, Sirkka (2004). *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 959. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paunonen, Heikki (1990). Muuttuvat puhesuomen muodot. Teoksessa: Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.). *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 209–233.
- Pulla-Pirtti (2013). Pulla-Pirtti Oy [online]. [Lainattu 17.3.2013] Saatavilla: <http://www.pullapirtti.fi/index.php?p=Yritys>
- Pylväs, Peppi (1996). *Härkösen Häräntappoaseen mieskuva: kertojahierarkiat ja fokalisaatio sen kerronnallisena toteuttajana*. Julkaisematon kirjallisuuden pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (1999). *Kertomuksen poetiikka. (Narrative Fiction: Contemporary Poetics, kääntänyt Auli Viikari)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sahlberg, Jukka (2009). *Hyvin toimeentulevat irralliset. Opettajan representaatioita suomalaisessa kirjallisuudessa*. Acta Universitatis Tamperensis 1411. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sjöblom, Paula (2006). *Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1064. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Soikkeli, Markku (1998). *Lemmen leikkikehässä. Rakkauskurssin sovellukset 1900-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 716. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen nimilaki 9.8.1985/694.
- Suurkukka, Tessa (1998). *On translating spoken language with special reference to Anna-Leena Härkönen's Häräntappoase*. Julkaisematon englannin kielen ja kääntämisen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Taavo, Päivi (2011). *Ekspressiiviverbeistä Anna-Leena Härkösen romaanissa Häräntappoase*. Julkaisematon suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- Tarkka, Pekka (1994). *Lause lauseesta. Arvosteluja ja kirjoituksia 1984–1994*. Helsinki: Otava.
- Tikkala, Saara (2008). *Henkilönnimet ja nimitykset yhteiskunnan ja yhteisön kuvaajina suomalaisissa tyttökirjoissa*. Julkaisematon suomen kielen lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.

- Varpio, Yrjö (2007). Mille Linna nauroi? Teoksessa: Laura Karttunen & Maria Laakso (toim.). *Huumorin aiheita ja vaiheita kaunokirjallisuudessa*. Julkaisuja 10. Tampere: Tampereen yliopiston taideaineiden laitos. 3–11.
- Voutilainen, Eero (2012a). Rekisteri. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.). *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus. 70–76.
- Voutilainen, Eero (2012b). Tyyli. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.). *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki: Gaudeamus. 77–87.

LIITE 1. *Häräntappoaseen* henkilönnimet**Etunimet**

Alpo
Anja
Anni
Antero
Aune
Benita
Björn
Fanni
Heikki
Ilmari
Inkeri
Irmeli
Jaakko
Jorma
Juhani
Juri
Jussi
Jyrki
Kai
Kerttu
Kirsti
Lahja
Lea
Lempi
Marketta
Martti
Outi
Pasi
Pirkko-Liisa
Pekka
Penna
Risto
Salla
Sirkka
Suoma
Svante
Tauno
Tiina
Timo
Toimi
Toivo
Touko
Tyyne

Urpo
Veijo
Vuokko

Sukunimet

Haagert
Hurme
Järvisola
Kammonen
Kettunen
Kinnunen
Kivirinta
Korva
Kuha
Kylmäaho
Lehtinen
Lehtiniemi
Matkaselkä
Mäkelin
Nyyssölä
Rutanen
Suosalo
Taala
Takkinen
Tasanto
Tuuhonen

Hypokoristiset lisänimet

A.K
A. Korva
Allu
Jomppe
Kepa
Lasu
Late
Leafkape
Marsu
P. Rutantöyhtö
Ripe
Saukka
Sirkkeli
T. Mäclini
Toke

Pejoratiiviset lisänimet

Asiantuntija
 Baarinpitäjä-ämmä
 Herra Nyysölä
 Hevosvaras
 Huutolaispoika
 Kanankoipi
 Kortiston Superkunkku
 Kääpä
 Manne
 Mikkihiiri
 mr. Nyysölä
 mrs. Nyysölä
 Murhaaja
 Mutakuono
 Pikisilmä
 professori PLK
 Pulunkesyttäjä-kulta
 Pulunkesyttäjä-pieni
 Risto Kettusen saatana
 Rouva Nyysölä
 Rutasen kuolaturpa
 Rutasen paska
 Rutasen paskanjauhaja
 Rutasen pänikkä
 Rutasen sukurutsari
 Torahammasnäätä
 Turhantupisija
 Typerys
 Tyttäreni, Taatusti Läpäisemätön
 Viimeinen Viihdyttäjä

Hellittelynimet

Alpo-pieni
 Björn-kulta
 Hani
 Irvikissa
 Katti
 Keijukainen
 Kerttu Hurmerinta
 Kerttu-pieni
 Kerttu-rakas
 Lahja-kulta
 Leipälapio
 Outi-hani
 Pentu

Pikku Lolita Kolmonen
 Torvenkylän seksipommi

Deskriptiiviset lisänimet

Alpo-yleispelastaja
 Fanni-täti
 Hattivatti
 Jänttärä
 Lahja-täti
 Liipasin-Rippey
 Museomuumio
 Pasi-poika
 Pieni Vihreä Vaikuttaja
 Piikki
 Pikkuserkku
 Pullapirtin Houkutuslintu
 Pulunkesyttäjä
 Pyssymies-Ripe
 Rannikonpoika
 Salapoliisi
 Tauno-hyvä
 Tauno-super-harava-mies
 Toivo-parka
 Torvenkylän monitoimimies

Perheisiin viittaavat nimet

Hurmeen klaani
 Hurmeen perhe
 Nyysölän klaani
 Nyysölän perhe
 Nyysölä
 Takkisen perhe
 Takkiset
 Takkis-Tappajien Kummajaislegioona

Muihin ihmisryhmiin viittaavat nimet

Kastehelmet
 Kellokukat
 Leskenlehdet
 Mehiläiset
 Pojat
 Ryhmä
 Torvenkylän komppania
 Torvenkylän nuorisoklaani
 Torvenkylän raggarit

LIITE 2. Kyselyn vastaukset

Nimien jäljessä suluisissa olevat luvut ilmaisevat, miten suuri osa vastaajista piti kutakin nimeä humoristisena tai ei-humoristisena (humoristinen/ei-humoristinen).

A.K (12/88)	Mikkihiiri (58/42)	Saukka (35/65)
A. Korva (30/70)	mr. Nyyssölä (28/72)	Sirkkeli (74/26)
Allu (23/77)	mrs. Nyyssölä (30/70)	Tauno-hyvä (23/77)
Alpo-pieni (14/86)	Murhaaja (11/89)	Tauno-super-harava-
Alpo-yleispelastaja	Museomuumio (70/30)	mies (74/26)
(61/39)	Mutakuono (30/70)	T. Mäclini (56/44)
Asiantuntija (28/72)	Outi-hani (26/74)	Toivo-parka (14/86)
Baarinpitäjä-ämmä	Pasi-poika (19/81)	Toke (26/74)
(40/60)	Pentu (42/58)	Torahammasnäätä
Björn-kulta (32/68)	Pieni Vihreä Vaikuttaja	(53/47)
Fanni-täti (12/88)	(58/42)	Torvenkylän monitoi-
Hani (25/75)	Piikki (60/40)	mimies (51/49)
Hattivatti (65/35)	Pikisilmä (46/54)	Torvenkylän seksi-
Herra Nyyssölä (12/88)	Pikku Lolita Kolmonen	pommi (65/35)
Hevosvaras (19/81)	(58/42)	Turhantupisija (58/42)
Huutolaispoika (38/62)	Pikkuserkku (9/91)	Typerys (9/91)
Irvikissa (53/47)	professori PLK (44/56)	Tyttäreni, Taatusti Lä-
Jomppe (35/65)	P. Rutantöyhtö (72/28)	päisemätön (77/23)
Jänttärä (47/53)	Pullapirtin Houkutus-	Viimeinen Viihdyttävä
Kanankoipi (53/47)	lintu (72/28)	(75/25)
Katti (40/60)	Pulunkesyttävä (63/37)	
Keijukainen (38/62)	Pulunkesyttävä-kulta	
Kepa (40/60)	(44/56)	
Kerttu Hurmerinta	Pulunkesyttävä-pieni	
(32/68)	(39/61)	
Kerttu-pieni (25/75)	Pyssymies-Ripe (44/56)	
Kerttu-rakas (23/77)	Rannikonpoika (32/68)	
Kortiston Superkunkku	Ripe (32/68)	
(75/25)	Risto Kettusen saatana	
Kääpä (56/44)	(53/47)	
Lahja-kulta (12/88)	Rouva Nyyssölä (14/86)	
Lahja-täti (18/82)	Rutasen kuolaturpa	
Lasu (33/67)	(60/40)	
Late (25/75)	Rutasen paska (51/49)	
Leafkape (40/60)	Rutasen paskanjauhaja	
Leipälapio (75/25)	(68/32)	
Liipasin-Rippey	Rutasen pänikkä (60/40)	
(63/37)	Rutasen sukurutsari	
Manne (14/86)	(53/47)	
Marsu (75/25)	Salapoliisi (30/70)	